

Pay Senedi Yatırımlarından Elde Edilen Gelirlerin Arındırılmasına Yönelik Fıkhî Bir İnceleme

Araştırma
Makalesi
Research
Article

Mehmet Yuşa ÖZMEN

Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi, İslam Ekonomisi ve Finansı Enstitüsü
Assistant Professor, Marmara University, Institute of Islamic Economics and Finance
İstanbul, Türkiye

[✉ myusaozmen@hotmail.com](mailto:myusaozmen@hotmail.com) [ID https://orcid.org/0000-0001-9868-3185](https://orcid.org/0000-0001-9868-3185)

Yazar
Author

Özmen, Mehmet Yuşa. "Pay Senedi Yatırımlarından Elde Edilen Gelirlerin Arındırılmasına Yönelik Fıkhî Bir İnceleme". *Tevilat* 4/1 (Haziran 2023), 179-215.

[DOI https://doi.org/10.53352/tevilat.1307262](https://doi.org/10.53352/tevilat.1307262)

Atıf
Cite as

Received / Geliş Tarihi: 30.05.2023

ISSN: 2687-4849 e-ISSN: 2757-654X

Accepted / Kabul Tarihi: 22.06.2023

www.tevilat.com

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Yayıncı/Published by: Selçuk University, Faculty of Islamic Studies/Selçuk Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi.

Bilgi
Info

Pay Senedi Yatırımlarından Elde Edilen Gelirlerin Arındırılmasına Yönelik Fıkhî Bir İnceleme

Borsada işlem gören şirketlerin paylarına sahip olan kişiler yatırım yaptıkları şirketlerin ortağı konumuna gelmektedir. Bu durum pay sahipleri açısından şirketin gelirinden kâr payı alma gibi avantajları ve şirketin zararlarından etkilenme gibi riskleri beraberinde getirmesinin yanında onların dini mükellefiyetleri açısından da bazı konuları gün yüzüne çıkarmaktadır. Bu bağlamda gündeme gelen konulardan biri de ortak olunan şirkete ait gelirin fıkhî açıdan mahzurlu özellikler barındırıyor olması durumudur. Özellikle piyasa şartları sonucunda oluşan finansman ihtiyaçları, tasarrufların enflasyon karşısında korunması gereksinimi, yasal zorunluluklar gibi durumlar şirketlerin fıkhî mahzurlu sayılan birtakım gelirlere sahip olmasında etkili olabilmektedir. Bu gibi durumlarda mahzurlu gelirlerin arındırılması konusu yatırımcılar açısından daha da önem kazanmaktadır. Pay sahipleri yatırım yaptıkları şirketlerin ortağı konumunda olduklarından şirketin geliri doğal olarak hisseleri oranında pay sahiplerinin de geliri olmaktadır. İslam hukuku açısından Müslüman bir bireyin malvarlığında fıkhî mahzurlu sayılan bir gelirin bulunmaması genel kuraldır. Fakat ortaklık ilişkisinde olduğu gibi başkalarının süreç yönetiminden kaynaklı yahut belli şartların dayatması sonucunda mahzurlu gelirlerin oluşmuş olması uzak bir ihtimal değildir. Bu tarz gelirlerin ortaya çıkması halinde belirli cihetlere sarf edilerek arındırılması gerektiği kabul edilir. Bu makalede yatırım yapılan şirkete ait mahzurlu gelirlerin hangi sebeplerden kaynaklandığı, ne şekilde tespit edileceği, yatırımcının bunu arındırmak için nasıl bir yöntem izleyeceği, arındırma tutarının hangi cihetlere sarf edileceği konuları incelenmiş, pay senetlerinin arındırılması konusunda fıkhî açıdan bütüncül bir bakış açısı sunulmaya gayret edilmiştir.

Özet

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Borsa, Pay Senedi, Katılım Endeksi, Arındırma, Şirket.

A Fiqh Study on the Purification of Income from Stock Share Investments

Individuals who own shares of companies traded on the stock exchange become partners of the companies they invest in. The situation also brings to light certain issues for shareholders in terms of their religious obligations, in addition to the advantages of receiving a share of the company's earnings as profit and the risks of being affected by the company's losses. One of the issues that has come up in this context is the possibility that the income from the company one has become a partner in may contain prohibited elements from a fiqh perspective. Especially the financial needs that arise as a result of market conditions, the need to protect savings against inflation, legal obligations, and similar factors can affect companies' possession of income that is considered prohibited according to fiqh. In such cases, the issue of purifying prohibited income becomes even more important for investors. Since shareholders are partners in the companies they invest in, the company's income naturally becomes the income of the shareholders in proportion to their shares. From the perspective of Islamic law, it is a general rule that a Muslim individual's wealth should not include income that is considered prohibited from a fiqh perspective. However, as is the case in a partnership relationship, it is likely that prohibited income may arise as a result of the management of others or the imposition of certain conditions. It is generally accepted that if such income arises, it should be purified by allocating it to certain aspects. This article examines the reasons why prohibited income may arise in companies that one invests in, how it can be identified, what method investors can use to purify it, and which aspects the purification amount can be allocated to, aiming to provide a comprehensive fiqh perspective on the purification of shares.

Keywords: Islamic Law, Stock Exchange, Shares, Participation Index, Purification, Company.

Abstract

Giriş

İnsanlar, iktisadi-ticari faaliyetlerini bizzat icra edebilecekleri gibi bu konuda başkalarıyla kuracakları ortaklık ilişkilerine de ihtiyaç duyabilirler. Özellikle bireylerin beceri ve tecrübelerinin birbirinden farklı oluşu, sermaye ve ticari deneyimin her zaman aynı kişide birlikte bulunmuyor olması gibi nedenlerle ortaklık sözleşmeleri birçok hukuk sisteminde meşru kabul edilmiştir. İslam'ın geldiği dönemde cahiliye toplumunun da uygulamakta olduğu mal ve emek ortaklığı türleri Hz. Peygamber (sav) tarafından İslam'a uygun şekilde yapılandırılmıştır.¹

Ortaklık ilişkisinin fert ve toplum yaşantısına sağladığı olumlu katkılar sebebiyle dini naslarda bu konuda teşvik edici bir üslubun benimsendiği görülür. Hz. Peygamber'in kendisinin bizzat ortaklık yapması yanında sahabenin yaptığı ortaklıkları onaylaması² ayrıca kudsî bir hadiste biri diğerine hıyanet etmediği sürece iki ortağın üçüncüsünün Allah olacağı yönündeki beyanı³ söz konusu teşvik edici dilin örneklerindedir.

Ortaklık, özellikle de faize dayalı finansman yöntemlerinin İslam'da yasak olması sebebiyle tarihsel süreçte Müslüman toplumlar açısından bir ölçüde finansman ihtiyacının karşılanmasına hizmet etmiş, faiz temelli borç ilişkilerine alternatif bir yöntem olmuş, âtil duran sermayenin piyasaya yönlendirilmesinde ve sermayeden yoksun olan yatırımcı kesimin pazara ulaşmasında önemli rol oynamıştır.

İslam hukuku eserlerinde sermaye ortaklığı, emek ortaklığı ve emek-sermaye ortaklığı (mudârebe) gibi işlemler detaylıca hükme bağlanmış olup günümüzdeki pek çok ortaklık ilişkisi açısından referans olma özelliğini hala korumaktadır. Bununla birlikte günümüzdeki bazı ortaklık ilişkilerinin yapı olarak klasik fıkıh eserlerinde olandan birçok yönden farklılaştığı da bir vakiadır. Özellikle borsada işlem gören anonim şirket yapılarının hukuk tarafından tüzel kişilikle donatılarak ortaklardan bağımsız bir hukuki süje halini alması, şirket paylarının çeşitli piyasalarda alım

¹ Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *Neylü'l-evtâr* (Mısır: Dârü'l-hadîs, 1993) 5/319.

² Buhârî, Şerike, 10.

³ Ebû Dâvûd, "Büyû", 26.

satıma konu edilip “ortak” vasfının paylara tabi olarak kişiden kişiye intikal etmesi, bu şirketlerin kendine özgü bir malvarlığının bulunması ve borç ilişkisine girdiği kişilere karşı sınırlı sorumluluğa sahip kılınması gibi durumlar göz önüne alındığında fıkıh eserlerindeki adi şirket yapılarından ne ölçüde farklılaştığını idrak etmek güç olmayacaktır. Ancak tüm bunlara rağmen düşünce olarak İslam hukukundaki ortaklıklarla aynı temele dayanmaktadır.

Özellikle yaşadığımız dönemde helal kazanç hassasiyetine sahip kişilerin başvuracağı alternatiflerin sınırlı oluşu bu ortaklık yapılarının önemini daha da arttırmış, yeni yapılar yeni fikhî problemleri de beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda modern çağda gündeme gelen konulardan birisi de borsada işlem gören ortaklıkların paylarına sahip olan kişilerce gerçekleştirilecek olan arındırma işlemidir. Dinen helal olmayan varlıkların belirli birtakım cihetlere sarf edilerek zilyetliğin sonlandırılması anlamına gelen arındırma ilke olarak kişiye helal olmayan her türlü mal hakkında gündeme gelebilir. Ancak pay senedi piyasalarındaki işlemlerin yoğunluğu ve şirketlerin ticari faaliyet sahalarının geniş bir yelpazeye yayılmış olması mahzurlu gelirlere yönelik arındırmanın önemini arttırmış ve bu husus bazı akademik çalışmalara da konu olmuştur.

Konu hakkında yapılan çalışmaların bir kısmı doğrudan pay senetleri açısından arındırma meselesini ele almakta bazıları ise bir başlık yahut bölüm altında bu probleme değinmektedir. Bahsi geçen çalışmalar arasında; Albaraka'nın 2011 yılında gerçekleştirdiği 32. ilmî sempozyum kapsamında Musa Abdülaziz Şehâde ve Ali Muhammed Ebü'l-İzz tarafından hazırlanan “*Muâleceatü'l-îrâdâti'l-muharrame en-nâsia ani'l-müsaheime fi's-şerikâti'l-muhtelita*” başlıklı bildiri konuyu etraflıca ele alarak kendisinden sonraki pek çok çalışmaya kaynaklık etmiştir. Abdülhalîm Ammâr Garbî'nin kaleme aldığı “*et-Tathîrû'l-mâlî li'l-eshümi'l-mütevâfika maa's-şerîa: işkâlât ve hulûl*” adlı makale de konu hakkındaki fikhî yaklaşımları yorumlayıp bazen eleştirerek uygulamacılara alternatifler sunmaktadır. Türkçe olarak Mevlüt Camgöz'ün 2017 yılında hazırladığı “*İslami Hisse Senedi Yatırımı ve İslami Endekslerin Performansının Değerlendirilmesi*” başlıklı

doktora tezi arındırma konusuna temas etmekte ve tezin ilgili bölümlerinde dünyadaki İslami endekslerin arındırma konusundaki metodolojileri hakkında kapsamlı bilgiler vermektedir. Doktora tezinde arındırma konusuna müstakil bir bölüm ayıran Batuhan Buğra Akartepe de “*Hisse Senedi Şer’i İzleme Kriterlerinin Analizi*” adlı çalışmasında fikhî danışma komitelerinin arındırma meselesine yaklaşım tarzları ve endeks metodolojileri hakkında doyurucu ve eleştirel bilgiler vermektedir.

Makalemizde daha önceki çalışmalardan da yararlanılarak konu hakkındaki fikhî yaklaşımların analiz ve değerlendirmesi yapılmış, mevcut görüşler arasından tercihte bulunmak veya alternatif görüş belirtmek suretiyle literatüre katkı sağlanması hedeflenmiştir. Ayrıca Türkiye’deki pay senedi piyasalarında ortaya çıkan gelişmeler dikkate alınarak gerek konuyla ilgili düzenleyici otoritelere gerekse de arındırmayı bireysel olarak gerçekleştirecek olan yatırımcılara yönelik birtakım öneri ve tavsiyelerde bulunulmuştur.

1. Arındırma Kavramı

İslam hukukunda bir Müslümanın dinen helal olmayan işlemlere taraf olması ve dolayısıyla bu tarz işlemlerden gelir elde etmesi ilke olarak caiz değildir. İradi olarak veya irade dışı yollarla helal olmayan bir mal üzerinde zilyetlik kurulması durumunda ise bu zilyetliğin sonlandırılması gerektiği kabul edilmiştir. Örneğin batıl akitler kapsamında teslim alınan bedellerin, gasp edilen malların, çalınan eşyaların sahiplerine iade edilmesi esastır. Çünkü bu sayılanlar İslam hukukunda bir nesne üzerinde mülkiyet hakkına sahip olabilmek için geçerli birer hukuki sebep olarak kabul edilmemiştir. Sahiplerine iade edilmesinin mümkün olmadığı hallerde ise fıkıh eserlerinde bunların beytülmale yahut ihtiyaç sahiplerine sarf edilmesi gerektiği belirtilmiştir.⁴

⁴ Ebû Velîd Muhammed b. Ahmed İbn Rüşd, *el-Beyân ve’t-tahsil* (Beyrut: Dârü’l-garbi’l-İslâmî, 1988), 5/555; Ebû Zekerîyya Muhyiddin Yahya en-Nevevî, *el-Mecmû şerhü’l-Mühezzeb* (b.y., Dârü’l-fikr, t.y.), 10/351; Ebü’l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm İbn Teymiyye, *Mecmû fetâvâ İbn Teymiyye* (Suud: Vizâretü’ş-şüûni’l-İslâmiyye ve’l-evkâf ve’l-da’veti ve’l-irşâd, 2004), 29/262.

İslam hukukundaki bu hassasiyetin kişinin mülkiyeti altındaki varlıklara bile bir ölçüde tatbik edildiği, kazâî olarak yani hukuk nezdinde malik olunan bir nesnenin diyânî açıdan kişiye helal olmayabileceği ifade edilmiştir. Bu kapsamda kazâî ve diyânî açıdan bir kimseye ait kabul edilebilen mallar hakkında “helal mal” anlamında “*milk-i tayyib*”, yalnızca kazâî olarak kişiye ait olup diyânî açıdan ona ait sayılması uygun olmayan mallar içinse “helal olmayan mal” anlamında “*milk-i habîs*” tabiri kullanılmıştır. Söz gelimi vedia akdi kapsamında bir mala zilyet olan kişinin bu malı sahibinin rızası dışında ticari tasarruflara konu ederek kâr elde etmesi halinde bu kârın *habîs* olduğu ve tasadduk edilmesi gerektiği belirtilmiştir.⁵ Bu yaklaşıma göre zahirde mülkiyete konu olan bir nesne (zikredilen örnekteki kâr) ahlaki açıdan kişiye helal olmayabilir ve uhrevi sorumluluk doğurmaması için tasadduk edilmesi gerekir.

Kişinin diyânî açıdan uygun olmayacak şekilde malik veya zilyet olduğu malları belirli cihetlere sarf etmesine yönelik uygulamaların İslam’ın erken dönemlerinden beri var olduğu anlaşılmaktadır. Bu konudaki rivayetlerden birine göre bir kimse savaş ganimetinden haksız bir şekilde aldığı parayı ordunun dağılmasından sonra Muâviye b. Ebû Süfyân’a getirdiğinde ilk başta bunu almaktan yüz çevirmiş daha sonra Ubâde b. Sâmit’in tavsiyesi üzerine devlete ait olan beşte birlik kısmını alıp geri kalanını tasadduk etmiştir.⁶ Farklı bir rivayette geçtiğine göreyse İbn Mes’ûd satın aldığı bir malın parasını ödemek istediğinde satıcıyı bulamamış bunun üzerine şu sözleri söyleyerek ihtiyaç sahiplerine infakta bulunmuştur: “*Allah’ım! Bunu satıcı adına veriyorum. Şayet kabul ederse benim zimmetim ona karşı olan borcumdan beri olmuş olsun, kabul etmezse infak benim adıma geçerli olup kıyamet gününde aldığım malın bir benzeri ona karşı borcum olsun.*”⁷ Fıkıh eserlerinde konu hakkında esas alınan hükümlerin referansları

⁵ Muhammed b. Muhammed Bâbertî, *el-Înâye şerhü'l-Hidâye* (b.y., Dârü'l-fikr, t.y.), *el-Înâye şerhü'l-Hidâye*, 9/329, 330.

⁶ Ebû Ömer Cemâluddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, *el-İstizkâr* (Beirut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 2000), 5/93.

⁷ İbn Teymiyye, *Mecmûu fetâvâ İbn Teymiyye*, 29/262.

arasında bu türden sahabî uygulamalarının da bulunduğu görülmektedir.

Pay senetlerine sahip olan kişilerce gerçekleştirilen arındırma işlemi hakkında modern çalışmalarda genellikle elden çıkarma, kurtulma anlamlarına gelen “tahallus/التخلص” tabirinin veya “temizleme/arındırma” anlamında “tathîr/التطهير”, İng. purification” ifadesinin tercih edildiği görülmektedir.⁸ Mahzurlu varlıkların kişinin zilyetliğinden çıkarılmasının “tahallus” şeklinde anılması kanaatimizce gerçekleştirilen eylemin amaç ve ruhuna da uygundur. Çünkü ilgili varlık üzerindeki zilyetliğini sonlandıran kişi bu davranışıyla zekât ve sadakada olduğu gibi Allah’ın rızasını kazanmayı ve ecir elde etmeyi beklemez. Aksine zilyetliğinde tuttuğu şeyi elinden çıkararak bir nevi onun doğuracağı sorumluluktan kurtulmayı arzular. Çünkü Müslüman bir bireyin malvarlığında/zilyetliğinde İslam’ın kullanımını/tüketimini yasakladığı bir varlığın bulunması uygun olmaz.

2. Pay Senetleri Açısından Arındırma

Kişinin malvarlığı kapsamında helal ve haram malların bir arada bulunması tarım toplumlarının yaygın olduğu dönemlerde genellikle gerçek kişilerce yapılan işlemler neticesinde oluşmaktaydı. Günümüz ticari toplumlarının gereksinimleri sonucunda gelişmiş modern sözleşme ilişkileri ve ortaklık formatları göz önüne alındığında artık helal ve haram malın aynı kişinin malvarlığında veya zilyetliğinde bir araya gelmesinin farklı şekillerde gerçekleştiğini görmekteyiz. Borsada işlem gören şirketler özelinde konuya yaklaşıldığında şirketin kurucu ortaklarının ve halka arz sonrasında şirket paylarına sahip olan yatırımcıların şirket varlıklarına hisseleri oranında malik olduklarını ve şirketin aktifleri arasında bulunan helal ve haram her türlü malın da bu ortaklık kapsamında ortakların her birine ait olduğunu söyleyebiliriz. Bu durum İslam hukuku açısından

⁸ Ömer b. Abdülaziz b. İsa, “eş-Şerikâtü'l-muhtelita dirâse fikihiyye”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Muhammed b. Suud İslam Üniversitesi, 1432/2011, 307; Abdülhalîm Ammâr Garbî, “et-Tathîrü'l-mâlî li'l-eshûmi'l-mütevâfika maa's-şerîa: işkâlât ve hulûl” *Mecelletü Câmîati'l-Melik Abdülaziz: el-İktisâdü'l-İslâmî* (2016), 85; Faysal b. Sultan, *Mesâil fi tathîri'l-eshûm*, 24.

ortaklardan her birinin mahzurlu kabul edilen varlıkları arındırması yükümlülüğünü gündeme getirir. Arındırmayı şirketin mi yoksa yatırımcının mı yapması gerektiği konusu literatürde tartışılmakla beraber Türkiye'nin mevcut şartlarında arındırmanın yatırımcı tarafından yapılıyor olması göz önünde bulundurularak konu yatırımcı merkeze alınarak incelenmiştir. Çünkü arındırmanın şirketlerce yapılmasının önünde oluşması muhtemel hukuki, iktisadi, finansal vb. engeller aşılmadıkça bu durum en azından şu an için bir temenniden ibaret olacaktır.

Menkul kıymet piyasalarında işlem gören şirketlere ait payları elinde bulunduran kişilerce yapılacak arındırmanın gerekliliğinden söz edebilmek için öncesinde bu tarz bir anonim şirkete yatırım yapılmış olması gerekir. Paylarına yatırım yapılan şirketler de arındırmanın gerekliliği ve yöntemi hususunda aynı hükümlere tabi değildir. Bazı şirket paylarının sağladığı gelirlerde arındırmaya konu olacak unsur hiç bulunmazken bazılarının payları başlı başına elden çıkarılmaya ihtiyaç duyabilmektedir. Bu nedenle ilk olarak şirketleri faaliyet sahaları açısından sınıflandırarak kategorize etmenin konunun sistematik bir şekilde ifade edilmesine katkı sağlayacağını düşünüyoruz. Buna göre şirketler faaliyet sahası mubah olan, haram olan ve her iki türden faaliyetlere sahip olan (karma) şeklinde üç başlık altında ele alınabilir. Şirketlere yatırım yapmanın hükmü de faaliyet sahalarına göre mubah veya haram olmakta yahut şirketin malî dönem içerisindeki özelliklerine göre değişebilmektedir.

2.1. Tüm Faaliyetleri Mubah Olan Şirketlerde Arındırma

İslam hukuku açısından şirketin yürütmekte olduğu faaliyetlerin tamamı ortaklığın tüm paydaşları adına gerçekleşmiş kabul edilir. Bu nedenle şirketin ürettiği, ticaretini veya aracılığını yaptığı mal ve hizmetlerden elde edilen kazanç da tüm ortakların malvarlığını ilgilendirir.

Ürettiği, ticaretini veya aracılığını yaptığı mal ve hizmetler İslam hukukuna uygun olduğu gibi ticari hayatın gereği olarak gerçekleştirdiği finansman temini, yatırım vb. işlemleri de fikhî hükümlerle uyumlu olan şirketlere ortak olunması caiz kabul

edilir.⁹ Gelir getirici faaliyetlerinin tamamı İslam hukukuna uygun olduğundan bu tarz şirketlere ortak olanlar açısından arındırma problemi gündeme gelmez.¹⁰

Tarım, sanayi, ticaret, teknoloji vb. alanlarda faaliyet yürütüp finansman temini, yatırım vb. işlemleri de faiz, garar gibi fıkhen mahzurlu sayılan özellikler barındırmayan şirketler bu gruba girer. Bu sınıflandırma şirketlerin faaliyet sahaları dikkate alınarak yapıldığından imtiyazlı paylar, kâr dağıtım ilkeleri vb. konularda şirketlerin gereken şartları sağladığı varsayılmıştır.

2.2. Ana Faaliyet Sahası Haram Olan Şirketlerde Arındırma

Müslüman bir ferдин gerçek kişi sıfatıyla haram bir mal veya hizmetin üretim, ticaret veya aracılığını yapması helal olmadığı gibi bu işlemleri bir tüzel kişiliğin ortağı sıfatıyla dolaylı yoldan gerçekleştirmesi de helal olmaz. Bu nedenle ana faaliyet sahası İslam hukukunca belirlenen ilkelere uygun olmayan şirketlere ortak olunması muasır İslam hukukçularınca haram kabul edilmiştir.¹¹

İçki, kumar, faiz gibi İslam hukukunun haram kabul ettiği mal ve hizmetleri sunan bu tarz şirketlere ilk kez yatırım yapılacak olduğunda bu genel ilkeye göre hareket edilir. Ancak yatırımcının konu hakkında yeterli bilgisi olmaması yahut şirketin faaliyet sahasında sonradan değişiklik meydana gelmiş olması gibi nedenlerle helal kazanç hassasiyetine sahip kişilerin mülkiyetinde bu tarz şirketlere ait payların bulunması uzak bir ihtimal değildir. Bu şartlar gerçekleştiğinde yatırımcı açısından arındırma sorunu gündeme gelecektir. Arındırmanın ne şekilde yapılacağı hususunda ise İslam hukukçuları arasında farklı kanaatler bulunmaktadır.

Bu noktada öne çıkan görüşlerden birine göre ilgili şirketlere ait payların alım satımı caiz olmadığından bunlara sahip olan kişi paylarını satarak elinden çıkaramaz. Çünkü bir satım akdinin sahih

⁹ Mecmaü'l-fıkhi'l-İslâmî, *Karârâtü ve tavsiyâtü Mecmai'l-fıkhi'l-İslâmî* (y.y. 2020), 14/4, karar: 130.

¹⁰ Faysal b. Sultan, *Mesâil fi tathîri'l-eshüm*, 29.

¹¹ el-Mecmûatü's-şer'iyye, *Karârâtü'l-hey'eti's-şer'iyye bi-Masrifi'r-Râcihî* (Dârü künûzi İsbilyâ, 1431, 2010), 106, karar: 106; Mecmûatü'l-Bereke el-Masrifiyye, *Fetâva'l-hey'eti's-şer'iyye li'l-Bereke* (y.y., t.y.), 377, karar: 19/8.

olarak kurulabilmesi için konusunun fikhî açıdan meşru bir mal olması gerekir. Bu nedenle bahsi geçen şirketlere ortak olan kişi söz konusu payları yararlanmaksızın elinde tutmayı sürdürür. Elde ettiği kârı ise ihtiyaç sahiplerine sarf eder. Mümkün olduğu takdirde bu payları hayrî vakıflara bağışlayabilir.¹² İslam Fıkıh Akademisi'nin on dokuzuncu dönem toplantısında almış olduğu 181 no.lu kararında da bu tarz pay senetlerine sahip olan kişilerin paylarını hayrî vakıflara bağışlamalarının caiz olduğuna meylettiği anlaşılmaktadır. Kararda bağışlama işleminden sonra pay kârının vakfa ait olacağı, vakıf yönetiminin ivedilikle bu payları mubah bir sahada faaliyet yürüten şirket paylarıyla değiştirmesi gerektiği belirtilmiştir.¹³

Konu hakkındaki bir diğer görüşe göreyse bu tarz şirketlere ortak olan kişiler paylarını satmak suretiyle elden çıkarabilirler. Satış bedelinden yararlanma konusunda ise bir ayırım gözetilebilir. Buna göre; şirketin konusu içki, domuz, uyuşturucu gibi bir Müslümanın mülkiyetinde yer alamayacak haram varlıklardan oluşmakta ise payları satarak elden çıkaran kişinin satış bedelini kârıyla birlikte hayır cihetlerine sarf etmesi gerekir. Çünkü pay senedi şirketin varlıklarını da temsil etmektedir. Ancak faizli bankalar vb. finansal kuruluşlara ortak olan kişiler bu payları elden çıkardıklarında satış kârını hayır cihetlerine sarf etmeleri yeterlidir, kâr dışındaki satış bedelinden ise yararlanabilirler.¹⁴

Bizim kanaatimiz de bu tarz şirketlere ortak olan kişilerin zilyetliği sonlandırma amacıyla ellerindeki payları satmalarının caiz olduğu yönündedir. Ayrıca pay senedi her ne kadar şirket varlıklarını temsil ediyor olsa da payın temsil ettiği yegâne şey şirketin konu edindiği bu mahzurlu varlıklar değildir. Aksine paylar ortakların; şirkete ait taşınır ve taşınmaz mallar, iktisadi değer taşıyan haklar, tüzel kişilik vb. mubah varlıklar üzerindeki haklarını da temsil etmektedir. Dolayısıyla ilgili payın satışı karşılığında alınan bedeli doğrudan mahzurlu varlıkların satış bedeli şeklinde yorumlamak isabetli görünmemektedir. Bu nedenle

¹² Ömer b. Abdülaziz b. İsa, *eş-Şerikâtü'l-muhtelita dirâse fıkhiyye*, 334, Faysal b. Sultan, *Mesâil fî tathîri'l-eshüm*, 30.

¹³ Mecmaü'l-fıkhi'l-İslâmî, *Karârâtü Mecmai'l-fıkhi'l-İslâmî*, karar: 19/7, 181.

¹⁴ Faysal b. Sultan, *Mesâil fî tathîri'l-eshüm*, 31.

banka ve diğer sektörler arasında ayrıma gitmeden bu tarz payları satan kişilerin yalnızca satış kârını hayır cihetlerine sarf etmeleri gerektiği, payın maliyetini oluşturan kısımdan yararlanmanınsa yatırımcı açısından caiz olduğu söylenebilir.

Bu şirketlere ortak olunması ana faaliyet sahaları sebebiyle haram kabul edildiğinden kullanmış oldukları finansmanların niteliği, fazla tasarruflarını yönlendirdikleri yatırımların mahiyeti, gelirlerinin hangi kaynaklardan doğduğu ve bunların oranı gibi durumlar arındırma noktasında önemini yitirmektedir.

2.3. Ana Faaliyet Sahası Mubah Olup Mahzurlu İşlemler de Yapan (Karma) Şirketlerde Arındırma

Borsada işlem gören şirketlerin önemli bir kısmı ise ana faaliyet alanı itibariyle İslam hukukunca belirlenen kurallara uygun olmakla birlikte gerek finansman temin ederken gerekse de tasarruflarını yatırıma dönüştürürken bu kural setiyle bağdaşmayan işlemler gerçekleştirmekte ve bu da şirket açısından birtakım mahzurlu faaliyet ve gelirlerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu tarz şirketlere yatırım yapmanın hükmü konusunda farklı kanaatler bulunmaktadır.

İslam hukukçularının bir kısmı bu şirketlerin paylarına sahip olmanın doğal olarak faaliyetlerine de ortak olmayı gerektireceğini belirterek ilgili şirketlere yatırım yapmanın caiz olmayacağını ifade etmişlerdir. Söz konusu şirketlerin paylarına yatırım yapmak caiz olmadığından arındırma konusunda da bir önceki başlık altında yer verilen ana faaliyet sahası haram olan şirketlerle aynı hükme tabi kılınmıştır.¹⁵ Yani bu yaklaşıma göre bahsi geçen şirketlere ait payların arındırılması ancak malvarlığından tamamen çıkarılması suretiyle olmaktadır.¹⁶

¹⁵ Mecmaü'l-fıkhî'l-İslâmî, *Karârâtü Mecmaî'l-fıkhî'l-İslâmî*, karar: 1/7, 63; *Mecelletü Mecmaî'l-fıkhî'l-İslâmî*, 7/573; Sâlih b. Mukbil, *el-Eshümü'l-muhtelita fi mizâni's-şerîa*, 44-60; Ömer b. Abdülaziz b. İsa, *eş-Şerikâtü'l-muhtelita dirâse fikhîyye*, 333; Zeynelabidin b. Hayyât, "Hükmü tedevüli eshümü's-şerikâti'l-muhtelita fi dav'i mi'yâri'l-eshümü's-sâdir ani'l-Hey'eti's-Şer'iyye li-İttihâdi'l-bunûki't-teşârükiyyeti't-Türkiyye", *Mecelletü's-şerîa ve'd-dirâsâti'l-İslâmiyye*, 4/11 (2023), 172; Faysal b. Sultan, *Mesâil fi tathîri'l-eshüm*, 34.

¹⁶ Müzeynî, *Kaidetü't-tathîr* (y.y. t.y.), 16.

Faiz veya genel anlamda helal kazanç hassasiyeti olanların yatırım yapacağı alternatiflerin azlığı ve umum-ı belvâ gibi durumları dikkate alan İslam hukukçularının bir kısmı ise ana faaliyet sahasının İslam hukukuna uygun olması ve ilave birtakım şartların yerine gelmesi koşuluyla bu tarz şirketlere yatırım yapmanın caiz olduğunu belirtmişlerdir.¹⁷ Şirketlerin İslam hukukuna uygunluğunun tespitinde, ilgili şirketin kullanmış olduğu finansmanların niteliği, tasarruflarını yönlendirdiği yatırımların mahiyeti ve gelirlerinin hangi kaynaklardan doğduğu gibi durumlar dikkate alınır. Ancak bu sayılan kural setiyle muhatap olabilmenin ön şartı şirketin ana faaliyetinin İslam hukukuna uygun olmasıdır.

Şirketlerin ana faaliyetlerinin söz konusu uygunluğu taşıyıp taşımadığının tespiti ise oldukça zordur. Çünkü bir şirketin ana faaliyetini fiili durumuna bakarak tespit etmeye çalışmak -özellikle de şirketlerin tüm faaliyetlerini anlık olarak yatırımcılarla paylaşmıyor oldukları düşünülüğünde- yatırımcılar açısından net bilgilere ulaşmayı oldukça zor hale getirmektedir. Buna endeks ve fon yöneticilerinin aynı anda yüzlerce şirketin verilerini takip ettikleri gerçeği de eklendiğinde operasyonel anlamda ciddi güçlükler ortaya çıkacaktır. Bu nedenle şirketlerin faaliyetlerini tespit edebilmek için objektif bir referans olarak yine bu şirketlerin ana/esas sözleşmeleri dikkate alınmaktadır. Bahsi geçen sözleşmelerde şirketler ne tür faaliyetlerde bulunabileceğini kamuoyuyla paylaşmaktadır. Fakat şirketler genel olarak bu sözleşmelerde yer verdikleri faaliyetlerin ancak sınırlı bir kısmıyla iştigal etmekte bu da sözleşmelerin kapsamıyla ilgili farklı bir sorunu gündeme getirmektedir. Çünkü şirketlerin birçoğu faaliyetleri noktasında herhangi bir yasal kısıtlamaya maruz kalmamak için sözleşmede yer verdiği faaliyet türlerini mümkün olduğunca geniş tutmaktadır. Örneğin tarım veya enerji sahasında faaliyet yürüten bir şirketin esas sözleşmesinde konvansiyonel

¹⁷ TKBB Danışma Kurulu, *Pay Senedi İhracı ve Alım-Satımı Standardı*, md.3.1; Hey'etü'l-muhâsebe ve'l-mürâcaa li'l-müessesâti'l-mâliyyeti'l-İslâmiyye (AAOIFI), *el-Meâyirü's-şer'iyye en-nassu'l-kâmil li'l-meâyir eş-şer'iyye*, Standart no: 21, md, 3.4; el-Mecmûatü's-şer'iyye, *Karârâtü'l-hey'eti's-şer'iyye bi-Masrifî'r-Râcihî*, 106, karar: 106; Mecmûatü'l-Bereke el-Masrifîyye, *Fetâva'l-hey'eti's-şer'iyye li'l-Bereke*, 377, karar: 19/8; Sâlih b. Mukbil, *el-Eshümü'l-muhtelita fi mizâni's-şer'îa*, 67, 68.

sigortacılık yahut bahis gibi unsurlar yer alabilmektedir. Bu da bir şirketin İslami endekslere girmek için yukarıda bahsi geçen (finansman, yatırım, gelir gibi) kalemlerde aranan tüm şartları sağlıyor olmasına rağmen sadece sözleşmedeki faaliyet alanları noktasındaki geniş muhteva sebebiyle endekse girememesine yol açmaktadır. Bu noktada kamu otoritelerince sözleşmeleri güncelleştirmenin kolay usullere bağlanması ve şirketler nezdinde sözleşmelerdeki bu tarz genel ifadelerin yol açtığı problemlerle ilgili farkındalık oluşturulmasının bahsi geçen sorunların çözümüne katkı sağlayacağını söyleyebiliriz.¹⁸

Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) Danışma Kurulu'nun yayınladığı *Pay Senedi İhracı ve Alım Satımı Standardı*'nda, İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu'nun (AAOIFI) 21 no.lu fikhî standardında ve Dubai Finans Piyasası Danışma Kurulu'nun 01 no.lu fikhî standardında belirli şartlar çerçevesinde bu tarz şirketlere yatırım yapmanın caiz olduğu belirtilmiştir.¹⁹ Günümüzde pek çok fikhî danışma komitesinin de bu yaklaşımı benimsediği görülmektedir.²⁰ TKBB Danışma Kurulu'nun yayınladığı *Pay Senedi İhracı ve Alım Satımı Standardı*'nda bu tarz şirketlere yatırım yapmanın caiz olması için şirketin ana sözleşmesinde haram kabul edilen mal veya hizmetlerin üretim veya ticaretinin yapılacağına dair bir maddenin yer almaması; kullandığı krediler ve ihraç ettiği tahvil vb. faizli borçlarının şirketin toplam varlıkları ve piyasa değerinden daha büyük olanının %33'ünü aşmaması; faizli mevduat hesaplarında

¹⁸ Dubai Finans Piyasası Danışma Kurulu; esas sözleşmede mahzurlu faaliyetlere yer verilmiş olmasına rağmen bu sözleşme hükümlerinin uygulanmadığı, vakiada da mahzurlu faaliyet yürütülmediği tespit edilip malî tablolardan bu durumun teyit edildiği takdirde ilgili şirketin faaliyet sahasıyla ilgili şartı sağlamış kabul edileceğini düzenlemiştir. (Hey'etü'l-fetvâ ve'r-rekâbeti's-şer'iyye, *Meâyîrû Dubaî el-mâlî el-mütevâfika maa ahkâmi's-şer'îti'l-İslâmiyye*, md. 2.1.3)

¹⁹ TKBB Danışma Kurulu, *Pay Senedi İhracı ve Alım Satımı Standardı*, 7, 13, 14, md. 3.1.1.-3.1.3; AAOIFI, *el-Meâyîrû's-şer'iyye*, standart no: 21, md. 3.4.1.-3.4.4; Hey'etü'l-fetvâ ve'r-rekâbeti's-şer'iyye, *Meâyîrû Dubaî el-mâlî el-mütevâfika maa ahkâmi's-şer'îti'l-İslâmiyye*, md. 2, 3.

²⁰ el-Mecmûatü's-şer'iyye, *Karârâtü'l-hey'eti's-şer'iyye bi-Masrifî'r-Râcihî*, 719, karar: 53, 485; Mecmûatü'l-Bereke el-Masrifîyye, *Fetâva'l-hey'eti's-şer'iyye li'l-Bereke*, 369, 370, karar: 19/4; Zeynelabidin b. Hayyât, *Hükmü tedevülî eshümi's-şerikâti'l-muhtelita*, 172.

tutulan meblağların veya tahvil benzeri faizli varlıkların şirketin toplam varlıkları ve piyasa değerinden daha büyük olanının %33'ünü aşmaması; fikhın öngördüğü ilkelere uygun olmayan işlemlerden elde ettiği mahzurlu gelirlerin şirketin toplam gelirinin %5'ini aşmaması gerektiği belirtilmiştir. AAOIFI'nin 21 no.lu fikhî standardı da genel olarak aynı yaklaşımı sürdürmekte, belirtilen oranlar %30, %30, %5 şeklinde verilmektedir. Her iki standardın da dikkat çektiği ortak nokta, söz konusu oranların belirtilen faaliyetleri meşru kılmadığı, şirketin varlığını devam ettirme zarureti veya yasal zorunluluklar dikkate alınarak bu konuda müsamaha gösterildiğidir.

Ana faaliyetleri ve finansman, yatırım gibi ticari hayatın içinde yapılagelen diğer teşebbüsleri tümüyle İslam hukukuna uygun olan şirketlerin sayısı yatırımcı taleplerine cevap verecek ölçüde artana kadar bu yaklaşımın esas alınması bizce de isabetlidir. İslam hukukunun gerekli gördüğü şartları sağlayan şirketlerin sayısı artıp İslami pay senedi endekslerinin derinliği arttıkça bu şirketlerin endekse alınması için yukarıda zikredilen oranlardaki paydaların aşamalı olarak küçültülmesi ve sıfır paydanın hedeflenmesi yerinde bir tutum olacaktır. Bunun için halka açık şirketler nezdinde İslami endeks kuralları hakkında farkındalık oluşturulması ve şirketlerin endekse girebilmeleri için bilanço verilerinin bu kriterlere uygun olmasını sağlayacak teşvik mekanizmalarının tesis edilmesi yerinde olacaktır.

Karma faaliyetlere sahip olan bu şirketlerin paylarını elde tutmanın caiz kabul edilmesi söz konusu şirket payları açısından farklı bir arındırma metodolojisi takip etmeyi gerektirmektedir. Çünkü bu payları elinde tutan yatırımcıların haram kabul edilen ortaklıklarda olduğu gibi payı elinden çıkararak arındırma yapması gerekmeyecektir. Aksine yatırımcı sadece ilgili şirket payları sayesinde elde ettiği getiriye arındırmak şeklinde bir yöntem takip edecektir. Pay sahiplerinin hangi yöntemi izleyerek arındırma yapması gerektiğine dair çeşitli öneriler geliştirilmiştir. Bu noktada aşağıdaki dört görüş öne çıkmaktadır:

a. Şirketin mahzurlu gelirlerinin toplamı pay senedi sayısına bölünür. Çıkan rakam her bir ortağın sahip olduğu pay sayısı

çarpılarak arındırılması gereken tutar tespit edilir. Bu noktada şirketin kâr veya zarar etmiş olması arasında fark gözetilmez.

b. Şirketin mahzurlu gelirlerinin toplamı ilgili malî dönemde oluşan gelir toplamına bölünür. Çıkan miktar her bir pay başına düşen kârdan arındırılır. Bu konuda kârın dağıtılmış olup olmaması hükme etki etmez.

c. Mahzurlu gelirlerin toplamı şirketin toplam varlıklarına bölünür. Çıkan rakam ortaklara nakden veya pay şeklinde ödenen kârla çarpılarak arındırılması gereken miktar bulunur.

d. Mahzurlu gelirlerin toplamı şirketin vergi öncesi net kârına bölünür. Çıkan rakam dağıtılan kâr payıyla çarpılarak arındırılması gereken tutar bulunur.²¹

Bu önerilerden her birinin muhasebe açısından olumlu ve olumsuz yönleri üzerinde durulmuştur. Bu yöntemlerden ilkinin arındırmanın ortaklık geliri üzerinden yapılmasını, diğer üçünün ise ortaklık kârı üzerinden yapılmasını teklif ettiği görülmektedir. Aşağıda bu yaklaşımlara detaylıca yer verilerek bir tercihte bulunulmuştur.

2.3.1. Ortaklık Kârı Üzerinden Arındırma

Payları borsada işlem gören ortaklıklar, kârlarını yasal düzenlemelerde yer alan kurallar, esas sözleşmede belirtilen hükümler ve ortaklık tarafından kamuya açıklanmış kâr dağıtım politikaları çerçevesinde nakden veya kâr payının sermayeye ilavesi suretiyle pay ihraç ederek dağıtabilmektedir. Bununla birlikte şirketin yatırımcılar tarafından tercih edilmesinde etkili bir özellik olan kâr payı dağıtımını zorunlu bir uygulama olmadığından şirketler bazen ne nakden ne de pay ihracı yoluyla kâr dağıtımını yapmayabilmektedir. Bunun dışında pay sahipleri zaman içinde payların değerinde meydana gelen artıştan da sermaye kazancı elde etmektedir.²²

²¹ Musa Abdülaziz Şehâde-Ali Muhammed Ebü'l-İz, "Muâlece-tü'l-îrâdâti'l-muharrame en-nâsia ani'l-müsa-heme fi's-şerikâti'l-muhtelita", *Buhûsü Nedveti'l-Bereke*: 38 (2011), 303-310; Abdülhalîm Ammâr Garbî, "et-Tathîrû'l-mâlî li'l-eshûmi'l-mütevâfika maa's-şerîa: işkâlât ve hulûl" *Mecelletü Câmiati'l-Melik Abdülaziz: el-İktisâdü'l-İslâmî* (2016), 66-70.

²² Sermaye Piyasası Kurulu, *Sermaye Piyasası Araçları* (y.y. 2022), 5.

Muasır İslam hukukçularından bazılarının göre arındırma işleminin sadece yatırımcıya dağıtılan kâr payı üzerinden yapılması gerekir. Çünkü arındırma işlemi, şirketin faaliyetleri sonucunda oluşan kârın mahzurlu bir kazanç olması sebebiyle yapılmaktadır. Bu nedenle yatırımcının dağıtılan kârın dışında kalan dağıtılmamış kâr, sermaye, toplam gelir vb. unsurları hesaba katarak bunlar için arındırma yapması gerekmez.²³

Kâr payının nakit olarak ödenmek yerine şirket sermayesine ilave edilip yatırımcılara yeni paylar dağıtılması durumunda ise bir görüşe göre yatırımcı kendisine dağıtılan payların değerini tespit ederek bu değer üzerinden arındırma yapar. Zira kârın yatırımcıya nakden ödenmek yerine yeni paylar şeklinde dağıtılması, özü ve amacı itibarıyla bunun kâr payı olduğu gerçeğini değiştirmez.²⁴ Farklı bir görüşe göreyse yatırımcı bu payları satarak sermaye kazancına dönüştürmediği sürece arındırma yapmasına gerek yoktur.²⁵

Geride ifade edildiği üzere şirketler bazen elde ettiği kârı ortaklarla paylaşırken bazen kâr dağıtımını yapmayabilmektedir. Şirketin kâr etmesine rağmen ne nakden ne de yeni pay ihracı yoluyla ortaklara kâr payı dağıtmamış olması durumunda arındırmanın nasıl yapılacağına dair iki farklı görüş bulunmaktadır. Bunlardan birine göre yatırımcıya fiilen dağıtılmamış olan kârlar için arındırma yapmaya gerek yoktur. Çünkü bu kâr üzerinde yatırımcının henüz kesinleşmiş bir mülkiyeti söz konusu değildir. Zira yatırımcı temettü dağıtımından önce söz konusu payları başkasına devrettiğinde dağıtılacak kâr payı da devralan kişiye ait olmaktadır. Bu görüşün sahipleri söz konusu yaklaşımı alacakların zekâtı meselesine benzetmektedir. Alacakların zekâta tabi olduğunu kabul eden İslam hukukçularına göre bunların zekâtının tahsil edildikleri zaman ödenmesi gerekir. Henüz dağıtılmamış kâr payları da tıpkı alacaklar gibi tahsil edilmedikçe yatırımcılar açısından potansiyel bir değerden ibarettir. Bu nedenle kâr payının

²³ Şehâde- Ebü'l-İz, *Muâlece-tü'l-îrâdâti'l-muharrame*, 307-310; Garbî, *et-Tathîr-ü'l-mâlî li'l-eshüm*, 67, 74.

²⁴ Garbî, *et-Tathîr-ü'l-mâlî li'l-eshüm*, 68, 74.

²⁵ Batuhan Buğra Akartepe, "Hisse Senedi Şer'i İzleme Kriterlerinin Analizi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, 2022, 139, 140.

ancak dağıtılıp kabzedildiği zaman arındırılması bir gereklilik halini alır. Diğer bir görüşe göreyse yatırımcılar şirketin kâr payı dağıtmadığı dönemlerde de arındırma yapmakla mükelleftirler. Ancak arındırmayı kâr payı dağıtılmayan malî dönemlerin sonunda değil, ileride temettü ödemesi yapıldığı esnada gerçekleştirirler. Bu takdirde geçmiş yıllardaki ortalama kâr üzerinden veya en yüksek kâr esas alınarak arındırma yapılmalıdır.²⁶

Arındırmanın yalnızca ortaklık kârı üzerinden yapılması, mahzurlu kazancın tam olarak ayrıştırılmasını sağlamadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Çünkü borsada işlem gören pek çok şirket kâr payı dağıtımını yapmamaktadır. Kâr payı dağıtımını yapan şirketlerde de çoğu kişi paylarını kâr dağıtımından önce satmakta ve dolayısıyla herhangi bir arındırma yapmamaktadır. Oysa pay senedini kâr payı dağıtımından önce satan kişilerin sahip olduğu payların piyasa değeri ve dolayısıyla elde ettikleri sermaye kazancı üzerinde dağıtılacak olan kâr payının da az veya çok etkisi vardır.²⁷ Arındırmanın yalnızca kâr payı üzerinden yapılması gerektiğini söylemek kâr dağıtımından evvel payı elinden çıkaran kişilerin şirketin bu mahzurlu kâra kaynaklık eden faaliyetleriyle tamamen bağlantısız olmaları sonucunu doğurmaktadır. Halbuki yatırımcı ve şirket yönetimi arasındaki ilişki ortaklık düşüncesi üzerine kuruludur. Bu ortaklığın sadece kâra hasredilip şirketin faaliyetleri noktasında aradaki ilişkinin görmezden gelinmesi tutarlılık problemini gündeme getirmektedir. Bu nedenle arındırmanın yalnızca kâr payı üzerinden yapılması gerektiği yönündeki görüş bizce de eksiklikler barındırmaktadır.

Söz konusu arındırma yöntemine yönelik bu tarz eleştiriler sebebiyle bazı araştırmacılar arındırmanın kâr payı yanında sermaye kazancından da yapılması gerektiğini belirtmiştir. Buna göre şirketin kâr dağıtması durumunda arındırma yapması gereken yatırımcı buna ilave olarak pay senetlerini satması durumunda elde ettiği sermaye kazancından da arındırma yapacaktır. Bahsi geçen yaklaşım her ne kadar pay sahibinin

²⁶ Şehâde - Ebü'l-İz, *Muâlece-tü'l-îrâdâti'l-muharrame*, 310; Garbî, *et-Tathîrü'l-mâlî li'l-eshüm*, 78.

²⁷ Garbî, *et-Tathîrü'l-mâlî li'l-eshüm*, 74, 75.

malvarlığı sahasına giren mahzurlu varlıklar arasından daha fazla miktara erişmeyi hedefliyor olsa da şirketin temettü dağıtmadığı durumlarda payları elinde tutan yatırımcıların arındırma yapmayacak olması konusundaki eleştirilerin hedefi olmayı sürdürmektedir.²⁸

2.3.2. Ortaklık Geliri Üzerinden Arındırma

Ortaklık geliri üzerinden arındırma yapılması gerektiği görüşüne göre bilanço döneminde mahzurlu gelir elde eden şirketlere yatırım yapan kişilerin her koşulda arındırma yapmaları gerekmektedir. Bu görüşü benimseyen İslam hukukçuları, yatırım yapılan şirketin kâr dağıtmış veya dağıtmamış olmasını yahut kâr veya zarar kaydetmiş olmasını belirleyici bir kriter olarak görmemektedir. Çünkü şirketin paydaşları arasındaki ilişki ortaklık düşüncesi üzerine kuruludur. Bu nedenle şirket paylarına sahip olan kişiler hisseleri oranında şirketin tüzel kişiliği, malî değer taşıyan hakları, taşınır ve taşınmaz aynî varlıkları, nakitleri ve alacakları gibi ekonomik değer taşıyan unsurların tamamı üzerinde hak sahibidir. Bu unsurlar arasında şirketin gelirleri de yer aldığından gelir üzerinde de tüm paydaşlar arasında bir ortaklık söz konusudur. Bu gelir, arındırma noktasında ortakların şirket faaliyetlerinin dışındaki yollardan elde ettiği gelirlerden farklı değerlendirilemez. Dolayısıyla pay sahipleri şirketin mahzurlu gelirlerinin toplamından kendi paylarına denk düşen kısmı bireysel olarak arındırmalıdır.²⁹

Ortaklık kârı üzerinden arındırma yapılmasını öngören İslam hukukçuları arındırmanın vakti konusunda temettü dağıtım tarihini esas alırken kâra ilave olarak sermaye kazancından da arındırma yapılması gerektiği kanaatini taşıyanlar payların satıldığı vakti dikkate almaktaydı. Ortaklık geliri üzerinden arındırma yapılmasını daha doğru bulan İslam hukukçuları ise bilanço döneminin sonunu ölçü kabul etmektedir. Bu yaklaşıma

²⁸ Akartepe, *Hisse Senedi Şer'i İzleme Kriterlerinin Analizi*, 148.

²⁹ TKBB Danışma Kurulu, *Katılım Finans İlkelerine Uygun Faaliyet Gösteren Şirketlerin Pay Senetlerine Ait Mahzurlu Kazançları Arındırmaya İlişkin Uygulama Rehberi*, 2; AAOIFI, *el-Meâyîrû's-şer'îyye*, standart no: 21, md. 3.4.6.4; Hey'etü'l-fetvâ ve'r-rekâbeti's-şer'îyye, *Meâyîrû Dubaî el-mâlî el-mütevâfika ma ahkâmi's-şer'îti'l-İslâmiyye*, md. 6.1.

göre bilanço dönemi sonunda şirketin malî tablolarında açıklanan mahzurlu gelirlerden pay başına düşen miktar tespit edilmeli ve her bir yatırımcı bu miktarı sahip olduğu pay adediyle çarparak arındırması gereken miktarı sarf cihetlerine yönlendirmelidir.³⁰

Kanaatimizce bu tutum ortaklık düşüncesini sadece kâr noktasında değil, tüm faaliyetler ve gelirler açısından dikkate alıyor olması sebebiyle diğer yaklaşımlara göre daha tutarlıdır. Ancak bu metodolojinin de eleştiriye açık yönleri bulunduğunu belirtmek gerekir. Bunlar arasında en dikkat çeken arındırma yapılması gereken miktar malî dönem sonunda ortaya çıktığından bilanço açıklanmadan çok az bir süre önce bile olsa payları satarak elinden çıkaran kişilerin herhangi bir arındırma yapmıyor olmasıdır. Hatta arındırmanın yol açacağı malî külfetten kaçınmak isteyen yatırımcılar malî dönemin sonuna yakın bir tarihte payları elinden çıkarmak isteyebilecektir. Öte yandan şirketin bilanço verilerinin açıklanmasına kısa bir süre varken ilgili şirket paylarını satın alan kişiler de tüm malî dönem boyunca ortakmış gibi bilanço dönemi boyunca oluşan mahzurlu gelirlerin tamamı için arındırma yapacaktır. Bu ise adilane bir sonuç olarak görünmemektedir.

Arındırmanın ortaklık geliri üzerinden yapılması durumunda gündeme gelen bir diğer sorun ise yatırımcıların şirkete ait payları hangi saik ile edindikleriyle ilgilidir. Şöyle ki borsada işlem gören şirketlere ait payları alıp satan kişilerin bir kısmında ortaklık düşüncesi baskın olmakta ve bu kişiler genelde uzun vadeli yatırım düşüncesiyle hareket etmekteyken bazıları payları -çoğu kez kısa süreliğine- elinde tutup borsadaki fiyat hareketlerine göre yaptıkları al-sat üzerinden kazanç sağlamayı hedeflemektedir. Bazı çalışmalarda bu iki grup için ayrı isimlendirmeler kullanıldığı³¹

³⁰ el-Mecmûatü's-şer'iyye, *Karârâtü'l-hey'eti's-şer'iyye bi-Masrifi'r-Râcihî*, 720, karar: 485; TKBB Danışma Kurulu, *Katılım Finans İlkelerine Uygun Faaliyet Gösteren Şirketlerin Pay Senetlerine Ait Mahzurlu Kazançları Arındırmaya İlişkin Uygulama Rehberi*, 2; AAOFİ, *el-Meâyîrû's-şer'iyye*, standart no: 21, md. 3.4.6.4; *Hey'etü'l-fetvâ ve'r-rekâbeti's-şer'iyye*, *Meâyîrû Dubaî el-mâlî el-mütevâfika maa ahkâmi's-şer'ati'l-İslâmiyye*, md. 6.4-6.6.

³¹ Payları ortaklık düşüncesi baskın şekilde edinen ve genelde uzun vadeli yatırım düşüncesiyle hareket eden kişiler hakkında "müstesmir", payları -çoğu kez kısa süreliğine- elinde tutup borsadaki fiyat hareketlerine göre yaptıkları al-sat üzerinden kazanç sağlamayı hedefleyenler hakkında "mudârib veya mütâcir" tabirlerinin kullanımı hakkında bkz. Karadâgî, *Hakîbetü'd-duktûr Ali*

görülmektedir. Bunlardan ilkinin yani birincil hedefi şirketin faaliyet ve kârına ortak olarak kazanç elde etmek olan kişilerin bilanço dönemi sonunda arındırma yapacağı aşıkardır. Ancak payları ticari bir meta gibi görerek al-sat işlemleri üzerinden kazanç sağlama saikiyle hareket eden kişilerin arındırma yapmalarının gerekip gerekmeyeceği konusunda iki yaklaşım bulunmaktadır.

Konu hakkındaki görüşlerden birine göre, ikincil piyasalarda gerçekleşen alım satım işlemleri ortaklık faaliyetinin bir parçası olarak görülemez. Aksine bu piyasalarda gerçekleşen işlemler birer mübadele şeklinde vaki olmaktadır. Paylar da bu piyasalarda sadece alım satımı yapılan birer ticari maldan ibarettir. Şirketlerin piyasa değeri de çoğu kez defter değerinden farklıdır. Üstelik piyasadaki pay fiyatları arz-talep vb. etkenlere göre şekillenmektedir. Bu tarz işlemlere konu olan paylar hakkında ortaklık hükümleri değil, zekâtının verilmesi gibi ticaret maliyla ilgili fikhî hükümlerin gözetilmesi gerekir. Bu konudaki diğer yaklaşımın sahipleriye yatırımcıların niyetleri arasında bir ayırım gözetmeyerek bunlardan her birinin yatırım yaptığı şirketin mahzurlu gelirlerinden kendi hissesine düşen kısmı arındırması gerektiğini belirtmiştir.³²

Borsada işlem gören bir şirketin paylarını alan kişinin amacını dikkate alarak hareket etmek sübjektif bir yöntem olması sebebiyle zikredilen ikinci görüş kanaatimizce daha isabetlidir. Zira şirkete ait payları ortaklık saikiyle satın alan bir kişi de cazip piyasa şartları oluştuğunda satmakta tereddüt etmeyebilir. Aynı şekilde alım satım fiyatları arasındaki farklılıklardan kazanç elde etmeyi hedefleyen birisi payı uzun süre elinde tutmaya karar verebilir. Bu denli değişebilen şartlar üzerine hüküm bina edilmesi sağlıklı bir yöntem olarak gözükmemektedir. Üstelik kişinin alım satımını yapmak niyetiyle pay senedi alması onun fikhî açıdan ortak sıfatı

el-Karadâğî, 8/219; Sâlih b. Mukbil, *el-Eshümü'l-muhtelita fî mîzânî's-şerîa*, 124; Ömer b. Abdülaziz b. İsa, *eş-Şerikâtü'l-muhtelita dirâse fikhîyye*, 256; Müzeynî, *Kâidetü't-tathîrî'l-mâlî*, 21; Garbî, *et-Tathîrü'l-mâlî li'l-eshüm*, 79, 80.

³² Hey'etü'l-fetvâ ve'r-rekâbeti's-şer'iyye, *Meâyîrü Dubaî el-mâlî el-mütevâfika maa ahkâmî's-şer'ati'l-İslâmiyye*, md. 6.6; Ömer b. Abdülaziz b. İsa, *eş-Şerikâtü'l-muhtelita dirâse fikhîyye*, 341; Müzeynî, *Kâidetü't-tathîrî'l-mâlî*, 22, 23; Garbî, *et-Tathîrü'l-mâlî li'l-eshüm*, 79, 80.

taşıdığı gerçeğini değiştirmez. Bu nedenle Dubai Finans Piyasası Danışma Kurulu'nun 01 no.lu fikhî standardında pay sahibinin bu konudaki niyetinin belirleyici olmadığı ifade edilmiştir.³³ AAOFI'nin 21 no.lu fikhî standardındaki ifadelerin genelliğinden de bu ikinci yaklaşımın benimsendiği anlaşılmaktadır.³⁴ Ancak bu standartlar payları bilanço dönemi içerisinde satarak elinden çıkaran kişilerin arındırma yapmıyor olmaları konusunda yukarıda dikkat çekilen birtakım eleştirilerin hedefi olmayı sürdürmektedir.

İşaret edilen bu sakıncayı bertaraf etme amacıyla bazı danışma kurulları tarafından bu konuda bir detaya gidildiği görülmektedir. Bu yaklaşıma göre arındırma kural olarak yine ortaklık geliri üzerinden yapılır ancak payları bilanço dönemi içerisinde elinden çıkaran kişiler de paya sahip oldukları gün sayısının malî dönem içindeki oranına göre arındırma yapmalıdır. Söz konusu yaklaşımın sahipleri bu sayede dikkat çekilen eksikliği bir nebze gidermektedir. TKBB Danışma Kurulunca hazırlanan *Pay Senedi İhracı ve Alım Satımı Standardı*'nda ve Dubai İslam Bankası'nın danışma komitesinin fetvasında bu görüş esas alınmıştır.³⁵ TKBB Danışma Kurulu'nun konu hakkında yayınladığı arındırma rehberine göre; "*Malî dönem içerisinde yapılan pay senedi alım-satımlarında da ihtiyaten arındırma yapılır. Pay başına düşen arındırılması gereken miktar belirlenirken malî dönem sonunda açıklanan veriler esas alınır. Hesaplama pay senedinin elde bulundurulduğu süre malî dönem süresine bölünür. Ortaya çıkan oran, ilgili malî dönem boyunca endekste kalan pay başına arındırılması gereken miktar ile çarpılarak ilgili dönem için pay başına arındırma miktarı bulunur.*"³⁶

Bu yöntem arındırma noktasında daha ihtiyatlı ve kuşatıcıdır ancak yine de arındırma oranlarını net olarak verdiğini söylememiz mümkün gözükmemektedir. Çünkü tasvir edilen yöntemde bilanço

³³ Hey'etü'l-fetvâ ve'r-rekâbeti's-şer'iyye, *Meâyîrû Dubai el-mâlî el-mütevâfika maa ahkâmi's-şer'iati'l-İslâmiyye*, md. 6.7.

³⁴ AAOFI *el-Meâyîrû's-şer'iyye*, standart no: 21.

³⁵ Şehâde-Ebü'l-İz, *Muâlecetü'l-îrâdâti'l-muharrame*, 305; Garbî, *et-Tathîrû'l-mâlî li'l-eshüm*, 81.

³⁶ TKBB Danışma Kurulu, *Katılım Finans İlkelerine Uygun Faaliyet Gösteren Şirketlerin Pay Senetlerine Ait Mahzurlu Kazançları Arındırmaya İlişkin Uygulama Rehberi*, 2.

dönemindeki gün sayısı ve mahzurlu gelir miktarı arasında kurgulanan matematiksel denklemin çoğu kez vakıyyla örtüşmeyeceği aşıkardır. Söz gelimi şirket bilançosunun üç aylık olarak açıklandığı düşünülürse bir şirketin paylarını bilanço döneminin ilk bir aylık kısmında elinde bulunduran kişinin tüm bilanço dönemi boyunca payı elinde tutan kişiye nazaran üçte birlik bir arındırma yapması öngörülmektedir. Halbuki gerçekte şirketin bu bir aylık dönemde hiç mahzurlu geliri oluşmamış olabilir veya mahzurlu gelirlerin büyük çoğunluğu bu bir ay içerisinde oluşmuş olabilir. Ancak şirketin gerçekleştirdiği tüm ticari faaliyetleri anlık olarak takip edip arındırma yapılacak miktarları bunun üzerinden tespit etmek çok ciddi bir operasyonel yük doğurmasının yanı sıra pek çok kimsenin finansal okuryazarlık tecrübesinin de üzerindedir. Bu nedenle hiç arındırma yapılmamasının doğurduğu sakıncayı bertaraf etmek adına ihtiyaten zamansal bir eşitlemeye gidilmesi kanaatimizce bugünkü şartlar içerisinde anlaşılabilir bir tutumdur. Dahası bu yaklaşım bir şeyin bütünüyle yerine getirilemese bile, tamamen terk edilmeyeceği anlamına gelen fikhî kaidenin³⁷ mefhumuyla da örtüşür. Yani her bir yatırımcının arındırması gereken miktar net olarak tespit edilemiyorsa da takribi ve ihtiyati olan miktarların tamamen göz ardı edilmemesi yerinde bir yaklaşımdır.

Bu görüş paylara malik olan kişilerin mutlak olarak arındırma yapmasını gerekli görmekte pay sahibinin hangi saikle hareket ettiği ve dolayısıyla payı ne kadar süreyle elinde tuttuğu tartışmasına da çözüm sunmuş olmaktadır. Buna göre yatırımcıların niyetleri arasında bir ayırım gözetmeye gerek yoktur. Bunlardan her biri yatırım yaptığı şirketin mahzurlu gelirlerinden kendi hissesine düşen kısmı payı elinde tuttuğu gün oranınca arındırması gerekir.

3. Arındırma Yapmayı Gerektiren Sebepler

İslam hukukunda “ibâha-i asliyye” kuralı esastır yani haramlığına dair delil bulunmayan şeyler ilke olarak mubah kabul

³⁷ Abdurrahman b. Ebû Bekir es-Süyûtî, *el-Eşbâh ve'n-nezâir* (Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1990), 59.

edilir.³⁸ Ticari ilişkiler ve ortaklıklar da bu kapsamda yer alır. Şirketler kâr amacı güden kuruluşlar olmaları sebebiyle ticari hayatın gerektirdiği alım-satım, kiralama, finansman kullanma, alt ortaklıklar kurma, yatırım yapma vb. pek çok faaliyette bulunabilmektedir. Ana faaliyetlerinin yanı sıra ticaretin bir gereği olarak yürüttüğü bu tarz faaliyetleri de tümüyle meşru olan şirketlerin paylarına sahip olan kişiler açısından arındırma probleminin gündeme gelmeyeceğini geride ifade etmiştik. Ana faaliyet sahaları itibariyle İslam hukukunca yasaklanan mal ve hizmetlerin üretim ve ticaretini konu edinen şirketlere ise ilke olarak ortak olunamayacağını, böyle bir durumun gerçekleşmesi halinde bu şirket paylarının tamamen elden çıkarılması suretiyle arındırılacağını belirtmiştik.

Arındırma konusunun daha detaylı ve derinlikli bir şekilde gündeme geldiği yer ana faaliyet sahası mubah olan fakat finansman temin etme, yatırım yapma gibi amaçlarla gerçekleştirdiği işlemleri arasında mahzurlu gelir doğurucu birtakım ögeler bulunan karma bir şirkete ortak olunması durumudur. Bu takdirde bile arındırma işlemi şirketin yalnızca ibâha-i asliye ilkesinin kapsamı dışında kalan faaliyetlerinden dolayı yapılır. Arındırmanın gerekli olduğu gelir türleri temel olarak faiz geliri, mahzurlu malların ve hizmetlerin satışından elde edilen gelirler ve bu iki türden gelirlere sahip olan alt şirketlere yatırım yapılmasından kaynaklı gelirler şeklinde ifade edilebilir. Bazı danışma komiteleri faizli finansmanla sağlanan kaynaklar kullanılarak elde edilen kârın da mahzurlu gelir kabul edilmesi gerektiği görüşüne sahip olmuştur. Aşağıda bu durumlara müstakil başlıklar altında yer verilmiştir.

3.1. Şirketin Faiz Geliri Elde Etmesi

Esas faaliyet sahası itibariyle sanayi, bilişim, tarım gibi mubah alanlarda hizmet yürüten şirketler bazen nakdi varlıklarının değerini koruma gayesiyle bazen de kazanç elde etme düşüncesiyle faizli enstrümanları kullanabilmekte bu da ortaklık açısından faiz kazancı oluşmasına yol açmaktadır. Faiz kazancı doğuran araçların

³⁸ Zeynüddîn b. İbrahim İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-nezâir* (Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1999), 56.

başında bankalardaki faizli mevduat hesapları gelmektedir. Nakdi varlıkların belirli bir süreliğine vadeli mevduat hesaplarında tutulması sonucunda anaparaya ilave olarak ödenen fazlalık faiz olduğundan arındırılması gereken varlıklar arasında yer alır.

Türkiye’de yakın zamana kadar faizli mevduat hesaplarında tutulan meblağlarla katılım bankalarının katılma hesaplarında tutulanların şirket bilançolarında ayrı ayrı belirtilmiyor olması pek çok şirketin vadeli mevduat miktarının yüksek görünmesine ve bunların İslamî endekslere girememesine yol açmaktaydı. Bilanço bilgilerinden katılma hesaplarında tutulan meblağların tespit edilemiyor olması yatırımcıların da arındırması gereken miktarın gerçekte olandan fazla görünmesine yol açmaktaydı. Türkiye’de Katılım Endeksi’nin Borsa İstanbul tarafından oluşturulmasını takiben 2023 yılının başında şirketler finansal bilgilerini Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) üzerinden Katılım Finans İlkeleri Bilgi Formu’nda (KAFİF) açıklamaya başlamıştır.³⁹ İlgili bilgi formunda şirketler faizli mevduat hesaplarıyla katılım finansı ilkelerine uygun hesaplardaki meblağların rakamlarını ayrı ayrı belirtebilme imkanına erişmiştir.⁴⁰ Bu gelişmenin bahsi geçen sorunun çözümünde önemli ölçüde katkı sağladığı söylenebilir.

Şirketlerin nakdi varlıklarını faiz geliri oluşturacak şekilde değerlendirdiği bir diğer yatırım aracı tahvil, bono gibi menkul kıymetlerdir. Kamu veya özel sektör tarafından ihraç edilen bu tarz borçlanma senetlerine sahip olan şirketler vade sonunda faiz geliri elde etmekte bu da ortaklar açısından bir başka arındırma kalemini teşkil etmektedir. Şirketlerin KAP üzerinden yayınladıkları bilgi formunda faize dayalı olan menkul kıymetlerle sukûk gibi katılım finansı esaslarına uygun yatırım araçlarının ayrı ayrı belirtilebiliyor olması da mevduat hesaplarıyla ilgili yukarıda dikkat çekilen kazanımlara ek bir katkı olarak görülebilir.⁴¹

³⁹ Payları Borsa İstanbul’da işlem gören şirketlere bu konuda Borsa İstanbul tarafından paylaşılan duyuru metni için bkz. <https://borsaistanbul.com/files/duyuru-14397.pdf>

⁴⁰ KAFİF formu için bkz. <https://borsaistanbul.com/files/katilim-finans-ilkeleri-bilgi-formu.pdf>

⁴¹ <https://borsaistanbul.com/files/katilim-finans-ilkeleri-bilgi-formu.pdf>

Konu hakkında görüş beyan eden İslam hukukçuları faiz gelirinin arındırılması gerektiği konusunda hemfikirdir. Bununla birlikte TKBB Danışma Kurulu arındırılması gereken faiz geliri hesaplanırken ilgili bilanço döneminde gerçekleşen enflasyon farkının faiz gelirinden düşülebileceğini belirtmektedir. Enflasyon oranı paranın alım gücündeki azalmayı temsil ettiği için Danışma Kurulunun 22.08.2019 tarih ve 15 no.lu kararında da karz akdi esnasında, ödeme vadesine kadar geçen sürede enflasyondan dolayı oluşan değer kaybının ödeneceğinin kararlaştırılmasının karşılıksız bir fazlalığı şart koşturmak anlamına gelmeyeceğini ifade etmiştir.⁴² Borç ilişkilerinde enflasyon oranı kadar veya altında olması kaydıyla anaparaya ilave olarak alınan fazlalığın hükmü konusunda farklı yönlerde fetvalara rastlamak mümkündür. Bu noktada arındırmanın bireysel bir eylem şeklinde gerçekleştirildiği düşünüldüğünde yatırımcının Danışma Kurulu'nun bu görüşünü bir ruhsat olarak yorumlaması ve arındırılacak miktarı hesaplarken enflasyonu dikkate alma hususunu bu konudaki genel tutumuna göre belirlemesi mümkündür.

3.2. Şirketin Haram Mal veya Hizmet Satış Geliri Elde Etmesi

Müslüman bir ferdin bizzat kendisinin fıkhen yasaklanan mal ve hizmetleri üretmesi veya bunların ticaretini yapması caiz olmadığı gibi böyle bir işleme ortaklık kapsamındaki bir temsil ilişkisi çerçevesinde taraf olması da caiz değildir. İslam hukukuna uygun olmayan ve dolayısıyla bir ortaklığın konu edinmesi de caiz olmayan faaliyetleri sınırlayıcı şekilde tatad etmek isabetli gözükme de başlıcaları; alkollü içeceklerin üretim ve ticareti, domuz ve mamullerinin üretim ve ticareti, kumar ve kumar hükmündeki faaliyetler, faizli finansman işlemleri, para ve/veya para hükmündeki varlıklar arasında yapılan vadeli işlemler, İslami değerlerle bağdaşmayan eğlence, otelcilik vb. faaliyetler, ahlaka ve İslami değerlere aykırı yayıncılık, çevreye ve canlılara büyük zararı olan faaliyetler, insan fitratını değiştirmeye yönelik

⁴² <https://tkbbdanismakurulu.org.tr/karar/12>

biyolojik/genetik faaliyetler, sağlığa zararlı tütün ürünlerinin üretim ve ticareti⁴³ şeklinde sıralanabilir.

Bu tür işlemleri ana faaliyet olarak benimseyen şirketlerin paylarını almanın caiz olmadığını geride ifade etmiştik. Bununla birlikte şirketlerin ana faaliyet sahaları objektif bir referans olması sebebiyle esas sözleşmelerine göre tespit edilmektedir. Esas sözleşmedeki ifadelerin genelliği ise açıkça yazılmamış olsa da şirketin fıkhen meşru olmayan bir mal veya hizmet satımından gelir elde etmesini (örneğin faaliyet sahasını “gıda satışı” olarak belirten bir şirketin mahzurlu bir gıdaya da ürünleri arasında yer vermiş olmasını) muhtemel kılmaktadır. Bu tarz gelirlerin oluşması durumunda ortaklar bu gelirden sahip oldukları paylar oranında arındırma yapmalıdırlar.⁴⁴

3.3. Şirketin Mahzurlu Geliri Olan Şirketlere Yatırım Yapması

Yatırım yapılması yukarıdaki kural setine göre caiz kabul edilen bir şirketin mahzurlu faaliyetleri bulunan başka bir şirketin paylarını alarak yatırım yapması durumunda bu yatırım yaptığı alt şirket üzerinden elde ettiği gelir de kendi içinde helal ve haram varlıklar barındırabilecektir. Bu noktada gerek üst şirketin İslami endekslere alınabilmesi için tespit edilmesi gereken toplam mahzurlu gelir miktarının hesaplanması gerekse de yatırımcılarının arındırmaları gereken miktarı öğrenmeleri noktasında oldukça kompleks bir durum ortaya çıkmaktadır. Zira İslami endekslere girebilmek için gerekli şartları sağlayan bir şirket farklı sahalarda faaliyet yürüten birden fazla şirkete aynı anda yatırım yapmış olabilmektedir.

Özellikle de yatırım yapan üst şirketin hâkim ortak konumunda olmadığı durumlarda alt şirket kendi yatırımlarını kendi kararları doğrultusunda şekillendireceğinden üst şirkete ait mahzurlu gelir miktarı artıp eksilebilmektedir. Alt şirkete ait payların borsada işlem görmediği ve Türkiye şartlarında Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) üzerinden Bilgi Forumu’nu

⁴³ TKBB Danışma Kurulu, *Pay Senedi İhracı ve Alım Satımı Standardı*, 5. md. 11.

⁴⁴ Abdullah b. Muhammed el-İmrânî, *el-İstismâr ve'l-mütâcere fî eshümü's-şerikâti'lmuhtelita* (Riyad: Künûzü işbilyâ, 2006), 59.

yayınlanmadığı durumlarda yatırımcıların bu mahzurlu faaliyet ve gelirleri tespit etmesi iyice güç hale gelmektedir. TKBB Danışma Kurulunun yayınladığı *Katılım Finans İlkelerine Uygun Faaliyet Gösteren Şirketlerin Belirlenmesinde Esas Alınacak Rehber*'de alt şirketin ana faaliyet sahasının üst şirketin endekse girmesini etkileyeceği hususu düzenlenmiş⁴⁵ ancak alt şirkete ait mahzurlu gelirlerin yatırım yapan ana şirketin gelirlerine olan etkisi hususuna değinilmemiştir.

Abu Dabi İslam Bankası'nın fetva ve fikhî gözetim komitesi bu konuda üst şirketin kârının yarısının helal yarısının ise arındırılması gereken varlık olarak değerlendirilmesi gerektiğini düzenlemiştir. Esasen mahzurlu gelirlerin bu şekilde iki kısım halinde ele alınmasının realitedeki durumla örtüşmeme ihtimalinin yüksek olduğu açıktır. Ancak mahzurlu gelir miktarının net olarak bilinmiyor olması sebebiyle ihtiyaten bu şekilde bir tutum benimsendiği anlaşılmaktadır.⁴⁶

3.4. Şirketin Faizli Borç Alması

Şirketler çeşitli ticari teşebbüslerin finansmanı amacıyla faizli krediler kullanabilmekte, tahvil, bono gibi faize dayalı menkul kıymetler ihraç edebilmektedir. İhtiyaç duyulan kaynağın faize dayalı yöntemlerle sağlanmış olmasının söz konusu yatırımdan elde edilen gelirlerin fikhî açıdan meşruiyetini etkileyip etkilemeyeceği ve dolayısıyla arındırmanın gerekip gerekmeyeceği tartışma konusu olmuştur.

Bu konudaki bir yaklaşıma göre faize dayalı finansman kaynakları kullanılarak elde edilen kârların arındırılmasına gerek yoktur.⁴⁷ Şirketlerin vadeli mevduatlarda tuttıkları meblağlar veya sahip oldukları tahvil, bono gibi menkul kıymetler sebebiyle elde ettikleri faiz gelirinin arındırılması tabii bir durumdur. Ancak ortaklığın faizi alan değil, ödeyen konumunda olması malvarlığına mahzurlu bir varlığın dahil olmasını gerektirmeyip aksine bir azalmaya yol açmaktadır. Bu nedenle konu hakkındaki bizim de

⁴⁵ TKBB Danışma Kurulu, *Katılım Finans İlkelerine Uygun Faaliyet Gösteren Şirketlerin Belirlenmesinde Esas Alınacak Rehber*, 2.

⁴⁶ Müzeynî, *Kâidetü't-t-tathîr*, 18.

⁴⁷ Ömer b. Abdülaziz b. İsa, *eş-Şerikâtü'l-muhtelita dirâse fikhîyye*, 337; Şehâde-Ebü'l-İz, *Muâlecetü'l-irâdâti'l-muharrame*, 305.

isabetli bulduğumuz bu görüşe göre şirketin faizle borçlanması sebebiyle ortakların herhangi bir arındırma yapmaları gerekmez.

Özellikle Hanefî mezhebinde tercih edilen görüşe göre ivazlı işlemlerde paralar tayin edildiğinde muayyen hale gelmez. Dolayısıyla faiz içerdiği için veya başka bir sebeple fasit kabul edilen bir sözleşme ilişkisi kapsamında bir miktar parayı teslim alan kişinin bu parayı kullanarak elde ettiği diğer kazançlar helal kabul edilir. Çünkü bu kazanca kaynaklık eden işlemlerde mutlaka faizli akitle teslim alınan paranın kullanıldığı söylenemez. Esasen Türk hukukunda benimsenen; mamelekin ihtiva ettiği unsurlardan ayrı bir varlığa sahip olduğu düşüncesi⁴⁸ ve İslam hukukundaki zimmet olgusu da bunu gerektirmektedir.⁴⁹ Mâlikîler de ivazlı işlemlerde tayin edilen paraların muayyen hale gelmeyeceği konusunda Hanefîlerle aynı yaklaşıma sahiptir.⁵⁰ Elbette burada belirtilmek istenen, fikhî açıdan meşru olmayan bir finansmanla sağlanmış olsa bile bir miktar paranın mubah yollarla değerlendirilmesi suretiyle elde edilen kazançların helal olmasının önünde bir engelin bulunmadığıdır. Bu durum gerek gerçek kişiler gerekse de ticari ortaklıklar açısından faizli borçlanma işlemlerinin kural olarak caiz olmadığı gerçeğini değiştirmez.

Başka bir yaklaşıma göreyse şirketin faizli finansman kaynağını kullanarak yapmış olduğu yatırımlardan elde ettiği kâr, mahzurlu gelir kabul edilmelidir. Çünkü bu finansmanın temelindeki akit faizli bir karz işlemi olduğundan İslam hukukuna göre meşru değildir. Dolayısıyla bu kaynak üzerinden elde edilen gelir de mahzurlu gelir kabul edilmeli ve arındırılmalıdır.⁵¹ Arındırmanın ne şekilde yapılacağı konusundaysa farklı yöntemler önerilmektedir.

⁴⁸ Nuşin Ayiter, *Mamelek Kavramı Üzerinde İnceleme* (y.y. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1968), 20.

⁴⁹ Mehmet Yuşa Özmen, "İslam Hukukunda Alacak Hakkı Kavramı", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, 2022, 138-144.

⁵⁰ Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs el-Karâfî, *Envârü'l-burûk fi envâ'i'l-furûk* (b.y., Âlemü'l-kütüb. t.y.), *Envârü'l-burûk fi envâ'i'l-furûk*, 3/255-257.

⁵¹ el-Mecmûatü's-şer'iyye, *Karârâtü'l-hey'eti's-şer'iyye bi-Masrifî'r-Râcihî*, 721, 722, karar: 485; Ömer b. Abdülaziz b. İsa, *eş-Şerikâtü'l-muhtelita dirâse fikhîyye*, 337.

Bunlardan birine göre faizli finansman yöntemleriyle temin edilen kaynakların şirketin yatırım potansiyeli taşıyan toplam kaynakları içerisindeki oranı dikkate alınır. Şirketin faizli kaynaklarının toplam kaynakları içindeki oranı ne ise toplam kâr içerisinde de aynı oranda kârın helal olmadığı kabul edilir. Bu yaklaşımda şirketin kaynakları kârın oluşmasına sebebiyet verdiği için kaynak ve kâr arasında bir denklem kurgulandığı görülmektedir. Ancak kaynağın kazanca dönüşmesi için şirketin harcadığı emek, tecrübe ve teknik bilginin belirleyici bir unsur olarak dikkate alınmaması arındırma oranlarının yeteri kadar sağlıklı tespit edilmediği izlenimi uyandırmaktadır.⁵²

Kaynak-kâr denklemiyle mahzurlu gelir tespiti yapmayı hedefleyen bu yaklaşıma yöneltilen eleştirilerin bir nebze giderildiği farklı bir görüşe göre ise şirketin faizli kaynaklardan elde ettiği kârın yarısının arındırılması gerekir. Söz konusu yaklaşımın sahipleri bu kârın faizli finansmanla sağlanan sermaye ve şirketin harcadığı emeğin birleşmesi neticesinde oluştuğunu göz önünde bulundurarak şirketin harcadığı emek karşılığında oluşan kazancın arındırmadan muaf tutulacağını kabul etmiştir.⁵³ Bu görüşün sahipleri bahsi geçen yaklaşımı Hz. Ömer'in bir uygulamasıyla ilişkilendirmektedir. İmam Mâlik'in rivayet ettiğine göre Hz. Ömer'in iki oğlu Irak'a yapılan askerî seferden dönerken Basra valisi Ebû Musa el-Eş'arî'ye uğrarlar. Onlara iyilikte bulunmak isteyen vali kendi nezdinde beytülmale gönderilmesi gereken bir miktar para bulunduğunu, arzu ederlerse bu meblağı karz olarak kabul edip kendilerine sermaye edinebileceklerini, sermayenin işletilmesi neticesinde kâr elde ettiklerinde karz olarak aldıkları kısmı Hz. Ömer'e teslim edebilecekleri yönünde bir teklifte bulunur. Bu teklife olumlu yanıt verip elde ettikleri kârla birlikte Medine'ye vardıklarında Hz. Ömer bunun onlara yönelik bir iltimas olduğu düşüncesiyle kârın da tamamen beytülmale teslim edilmesini istemiştir. Gerçekleşen müzakerede Hz. Ömer'in oğlu

⁵² Garbî, *et-Tathîrû'l-mâlî li'l-eshûm*, 59-64; Şehâde-Ebü'l-İz, *Muâleceatü'l-îrâdâtî'l-muharrame*, 297-300.

⁵³ İmrânî, *el-İstismâr ve'l-mütâcere fî eshûmi's-şerikâti'lmuhtelita*, 59, 60; el-Mecmûatü's-şer'iyye, *Karârâtü'l-hey'eti's-şer'iyye bi-Masrifî'r-Râcihi*, 721, 722, karar: 485.

Ubeydullah (karz olarak aldıkları için) bu paraya ilişkin hasar sorumluluğunun kendilerine ait olduğuna (ve dolayısıyla nimet-külfet dengesini gözetmek gerektiğine) dikkat çekerek kârın kendilerine ait olması gerektiğini belirtmiştir. Meclistekilerden birinin Hz. Ömer'e gerçekleşen işlemi mudarebe ortaklığı olarak görmesini ve kârın oğulları ile beytülmal arasında paylaşılmasını teklif etmesi üzerine bu görüşü isabetli bulan Hz. Ömer kârın yarı yarıya paylaşılmasına hükmetmiştir.⁵⁴ Bu örnekte sermayeyi işletenler normal şartlarda yetkili olmadıkları bir sermaye üzerinden kazanç elde etmişlerdir fakat Hz. Ömer kârın oluşmasında sermayeyi işletenlerin katkısını göz ardı etmemiştir. Esasen bu yaklaşım sebepsiz zenginleşme düşüncesinin dayandığı hakkaniyet ilkeleriyle de örtüşmektedir. Ancak ilgili rivayet adalet düşüncesini sağlamada örnek olabilirse de oranların birebir tatbik edilerek %50 şeklinde belirlenmesi eleştiriye açıktır. Bunun yerine faizli finansman kaynağı kullanılarak yatırım yapılan sektördeki teamüller ve sektör verileri dikkate alınarak emek sermaye ortaklığı için belirlenen oranların ortalaması gibi bir oranın benimsenmesi daha uygun olurdu.

Bu konudaki farklı bir yöntem önerisine göreyse şirketin faizli finansmanla sağladığı kaynağı kullanarak elde ettiği kâr ve bu finansman sebebiyle ödediği faiz arasında bir karşılaştırma yapılır. Elde edilen kârın ödenen faize eşit veya ondan az olması durumunda herhangi bir arındırma yapılmaz. Ancak elde edilen kârın ödenen faizden fazla olması durumunda aradaki farkın arındırılması gerekir. Arındırma yapılırken söz konusu fark pay sayısına bölünür. Ortaklar çıkan rakamı sahip oldukları pay sayısıyla çarparak arındırmaları gereken miktarı tespit eder.⁵⁵ Ancak bu yaklaşıma göre her üç ihtimalde de şirketin elde ettiği kazanç kullanmış olduğu finansman borcunun bir kısmına mahsup edilmektedir. Oysa ileride temas edileceği üzere gerek şirketin gerek ortakların mahzurlu varlıklardan doğrudan veya

⁵⁴ Muvatta, "Kırâz", 1.

⁵⁵ Şehâde-Ebü'l-Îz, *Muâlece-tü'l-irâdâti'l-muharrame*, 298.

dolaylı yoldan yararlanması caiz olmaz. Bu nedenle bahsi geçen yaklaşım eleştirilmiştir.⁵⁶

4. Arındırmaya Konu Tutar Üzerindeki Tasarruflar ve Sarf Cihetleri

Yatırımcının arındırması gereken tutar üzerinde hangi tasarrufları yapabileceği ve bunu ne tür cihetlere vereceği İslam hukukçularının gündemini meşgul eden konulardan biri olmuştur. Bu hususta yapılan birçok çalışmada arındırma konusunun genelde İslam hukukundaki buluntu mal (lukata) hükümlerine kıyasen çözümlendiği görülür.⁵⁷ Klasik fıkıh eserlerinde buluntu malların öncelikli olarak sahibine teslim edilmesi gerektiği, sahibinin kim olduğunun bilinmediği durumlarda ise beytülmale verilmesi yahut malın geçek sahibi adına ihtiyaç sahiplerine tasadduk edilmesi yönünde görüşler bulunur.⁵⁸ Mahzurlu gelirlerin çoğu kez batıl akitlerden oluştuğu düşünüldüğünde bunların işlemin yapıldığı kişilere iade edilmesi genel kuraldır. Bununla birlikte günümüzde arındırmanın yatırımcı tarafından yapıldığı göz önüne alınırsa bu hüküm pek uygulanabilir görünmemektedir. Bu nedenle konu hakkındaki çalışmalarda ihtiyaç sahiplerine verilmesi yahut toplumun yararına hizmet eden çeşitli faaliyetlere sarf edilmesi seçenekleri üzerinde durulmuştur.⁵⁹

Arındırma tutarı kamu maslahatı için harcandığında bundan zengin-fakir toplumun her kesiminin yararlanacağını göz önüne alan bazı İslam hukukçuları arındırılacak miktarın sadece ihtiyaç sahiplerine verilebileceğini, yol, hastane, yurt vb. tesislere sarf edilemeyeceğini belirtmiştir.⁶⁰ Ancak bu konuda oluşan yaygın kanaat arındırma tutarının gerek fakirlere verilmesi gerekse de bu tarz toplum yararına hizmet eden faaliyetlere yönlendirilmesinin caiz olduğu yönündedir.⁶¹ Özellikle pay senetleri bağlamında

⁵⁶ Garbî, *et-Tathîrü'l-mâlî li'l-eshüm*, 59, 60.

⁵⁷ Şehâde-Ebü'l-Îz, *Muâleceetü'l-îrâdâti'l-muharrame*, 315; Müzeynî, *Kâidetü't-tathîr*, 40.

⁵⁸ Nevevî, *el-Mecmû*, IX, 351; İbn Teymiyye, *Mecmû fetâvâ İbn Teymiyye*, 29/262.

⁵⁹ Müzeynî, *Kâidetü't-tathîr*, 42, 43.

⁶⁰ Ömer b. Abdülaziz b. İsa, *eş-Şerikâtü'l-muhtelita dirâse fıkhiyye*, 360-362; Faysal b. Sultan, *Mesâil fi tathîri'l-eshüm*, 57.

⁶¹ Şehâde-Ebü'l-Îz, *Muâleceetü'l-îrâdâti'l-muharrame*, 316; Faysal b. Sultan, *Mesâil fi tathîri'l-eshüm*, 60.

arındırmanın ne şekilde yapılacağına ilişkin hükümlerin dini naslarda zekât gibi detaylı bir şekilde belirlenmiş bir konu olmayıp modern dönemde ortaya çıktığı da düşünüldüğünde bu ikinci yaklaşımın daha isabetli olduğunu söyleyebiliriz. Ancak altını çizmek gerekir ki; arındırılan meblağ özellikle fıkıh eserlerindeki ifadeyle elden çıkarılması (tehallus) gereken bir meblağ olduğundan bu işlem sevaba vesile olan bir tasadduk olarak görülmemelidir.

Tercih ettiğimiz yaklaşım doğrultusunda arındırma tutarı, toplum maslahatının birincil öncelikleri gözetilerek hastane, kimsesizler yurdu, okul, aşevi vb. alanların yapılmasına ve varlığını sürdürmesine hizmet edecek şekilde sarf edilebilir. İlmi toplantıların organizasyonunda, dini araştırmaların yayınlanmasında ve öğrencilere burs verilmesinde kullanılabilir. İslam ülkelerinin kalkınmasına hizmet edecek şekilde malî ve bilimsel yardımlara konu olabilir.⁶²

Kişinin zekât, sadaka, hac gibi malî yönü bulunan ibadetlerini arındırma tutarı üzerinden yerine getirmesi caiz olmaz. Çünkü arındırma yapan kişinin bu tarz ibadetlerini ilgili meblağı kullanarak yapması ondan yararlanması anlamını taşır. Öte yandan dinen mahzurlu olan bir meblağın ibadet gibi ulvî bir gayede kullanılması “Şüphesiz ki Allah temizdir ve ancak temiz olanı kabul eder.”⁶³ şeklindeki hadisin anlamıyla da örtüşmez. Bu gerekçeyle arındırma tutarının cami ve mescit inşası, mushaf basımı gibi ibadete aracılık eden eylemlerin maliyetinin karşılanmasında kullanılması da uygun olmaz.⁶⁴ Ayrıca arındırmayı yapanın bir kurum olması durumunda ilgili tutar reklam giderleri, vergi ödemeleri gibi doğrudan veya dolaylı olarak kuruma fayda sağlayacak cihetlerde kullanılamaz.⁶⁵

⁶² Şehâde-Ebü'l-İz, *Muâlecetü'l-irâdâtü'l-muharrame*, 317, 318.

⁶³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VIII, 285, hadis no: 8330.

⁶⁴ Sâlih b. Mukbil, *el-Eshümü'l-muhtelita fî mîzânî's-şerîa*, 110; Faysal b. Sultan, *Mesâil fî tathîri'l-eshüm*, 53, 54.

⁶⁵ el-Mecmûatü's-şer'iyye, *Karârâtü'l-hey'eti's-şer'iyye bi-Masrifi'r-Râcihi*, 722, karar: 485; Hey'etü'l-fetvâ ve'r-rekâbeti's-şer'iyye, *Meâyîrü Dubaî el-mâlî el-mütevâfika maa ahkâmi's-şerîati'l-İslâmiyye*, md. 6.8; Ömer b. Abdülaziz b. İsa, *eş-Şerikâtü'l-muhtelita dirâse fikhîyye*, 359.

Arındırmanın katılım finans kuruluşları veya yatırım yapan şirketlerce yapılması durumunda arındırma tutarının nemalandırılarak periyodik şekilde veya toplu olarak ilgili cihetlere sarf edilmesi kanaatimizce uygun olmaz. Çünkü arındırma işlemi esasında helal kazanç hassasiyeti olan bir birey/kurum açısından mahzurlu kabul edilen bir varlığın elden çıkarılmasından (tahallus) ibarettir. İlgili cihetlere sarf edilmesi ise bir amaç değil, bu mahzurlu varlığı elden çıkarmaya hizmet eden bir vesiledir. Dolayısıyla arındırma tutarının mümkün olan en kısa sürede ilgili cihetlere ulaştırılması gerekir.

Sonuç

İslam hukuku dini temelli bir hukuk sistemi olması sebebiyle kişinin zilyet hatta malik olduğu bir varlık ona helal olmayabilir. Dolayısıyla ilgili varlıkların birtakım hayır cihetlerine sarf edilmesi suretiyle arındırılmaları gerekebilir. Borsada işlem gören şirketlere ortak olunması durumunda pay sahiplerinin de bu tarz bir arındırma işleminde bulunmasını gerektirici şartlar oluşabilir.

Şirketlerin mahzurlu gelirlerinin hesaplanması özel bir tecrübeyi ve teknik bilgiyi gerektirmektedir. Yeterli finansal okur yazarlığa sahip olmayan helal kazanç hassasiyetine sahip kişilerin arındırma işlemini gerektiği şekilde yapabilmek için ihtiyaç duyulan bilgiyi edinmeleri önem arz etmektedir.

Borsada işlem gören şirketlere yönelik yatırımların küçümsenmeyecek boyutlara ulaştığı günümüzde arındırma konusundaki işlemler tamamen yatırımcının bireysel gayretine terk edilmeyip ilgili düzenleyici kuruluşlarca bu hassasiyete cevap vermek adına olanaklar oluşturulmalıdır. Bu kapsamda katılım endeksinde yer alan şirketlerin her birine ait arındırma tutarının şirket verilerinden hareketle Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) üzerinden yatırımcılarla paylaşılması akla gelen ilk seçenekler arasında yer almaktadır. Bunun tek bir birimden hesaplanmasının oldukça ciddi bir operasyonel yükü beraberinde getireceği aşikardır. Bu nedenle ilk etapta şirketler nezdinde bu konuda farkındalık oluşturulması ve şirket beyanına dayalı bir uygulama yürütülmesi şeklinde tedrici bir metodoloji takip edilebilir. Bu noktada gerek düzenleyici kuruluşlar gerek sivil teşebbüsler

gerekse de sektör paydaşları tarafından finansal kuruluşların sanal platformlarda kullanıma sunduğu finansman hesaplama uygulamalarına benzer dijital bir hesaplama aygıtının pay senedi arındırmaları konusunda da oluşturulması bu konuda atılabilecek olumlu bir adım olacaktır.

Borsada işlem gören şirketlere ortak olunması düşünce olarak temel referanslarını İslam hukukunda bulabilirse de günümüz ticari toplumlarının şartları, finansal zaruretler, yasal zorunluluklar vb. pek çok yönden özel olarak incelenmesi gereken boyutları bulunmaktadır. Bu nedenle şirketlere yatırımın fikhî boyutu değerlendirilirken tedrici ve ideal olana doğru gelişmekte olan yapıcı bir yaklaşımın benimsenmesi önem arz etmektedir. Bu kapsamda ana faaliyetleri ve finansman, yatırım gibi ticari hayatın içinde yapılagelen diğer teşebbüsleri tümüyle İslam hukukuna uygun olan şirketlerin sayısı yatırımcı taleplerine cevap verecek ölçüde artana kadar -finansman, yatırım gibi ticari faaliyetleri birtakım mahzurlu özellikler taşısa bile- ana faaliyet sahası İslam hukukuna uygun olan şirketlere yatırım yapılması belirli şartlar çerçevesinde tecviz edilebilir. Ancak bu takdirde de bu şirketlerin İslami endekslere alınması için kabul edilen %33, %5 gibi oranlardaki paydaların aşamalı olarak küçültülmesi ve sıfır paydanın hedeflenmesi gerekmektedir. Bunun için halka açık şirketler nezdinde İslami endeks kuralları hakkında farkındalık oluşturulması ve şirketlerin endekse girebilmeleri için bilanço verilerinin bu kriterlere uygun olmasını sağlayacak teşvik mekanizmalarının oluşturulması yerinde olacaktır.

Anonim şirketlere yatırım yapan yatırımcıların şirketin mahzurlu gelirlerinden kendi payına düşen kısmı arındırması fikhî bir gerekliliktir. Arındırma yöntemi olarak kişinin sevap beklentisi olmaksızın mümkün olan en kısa sürede çeşitli hayır cihetlerine ilgili tutarı sarf etmesi gerekir. Arındırma konusunda öne sürülen görüşlerin bugünün şartlarında anlaşılabilir ve arındırmayı kendi şahsi gayretleriyle yerine getirmeye çalışan bireysel yatırımcı tarafından uygulanabilir olması önem arz etmektedir.

Finansman / Funding:

This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Çıkar Çatışması / Conflicts of Interest:

The author declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

- AAOIFI, Hey'etü'l-muhâsebe ve'l-mürâca li'l-müessesâtî'l-mâliyyeti'l-İslâmiyye. *el-Meâyîrü's-şer'iyye en-nassu'l-kâmil li'l-meâyîr eş-şer'iyye*. b.y. t.y.
- Abdülhalîm Ammâr Garbî, "et-Tathîrû'l-mâli li'l-eshümi'l-mütevâfika maa's-şerîa: işkâlât ve hulûl" *Mecelletü Câmiati'l-Melik Abdülaziz: el-İktisâdü'l-İslâmî* (2016), 70-101.
- Ayiter, Nuşin. *Mamelek Kavramı Üzerinde İnceleme*. b.y. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1968.
- Bâbertî, Muhammed b. Muhammed. *el-İnâye şerhü'l-Hidâye*. b.y., Dârü'l-fikr, t.y.
- Batuhan Buğra Akartepe. "Hisse Senedi Şer'i İzleme Kriterlerinin Analizi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, 2022.
- Borsa İstanbul KAFİF duyuru metni: <https://borsaistanbul.com/files/duyuru-14397.pdf>
- el-Mecmûatü's-şer'iyye. *Karârâtü'l-hey'eti's-şer'iyye bi-Masrifî'r-Râcihi*. b.y. Dârü künûzi İşbilyâ, 1431, 2010.
- Faysal b. Sultan. *Mesâil fi tathîri'l-eshüm.*, 1430/2009.
- İbn Abdilber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber en-Nemerî, *el-İstizkâr*. Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, 2000.
- İbn Nuceym, Zeynüddîn b. İbrahim. *el-Eşbâh ve'n-nezâir*. Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, 1999.
- İbn Rüşd, Ebû Velîd Muhammed b. Ahmed. *el-Beyân ve't-tahsîl*. Beyrut: Dârü'l-garbi'l-İslâmî, 1988.
- İbn Teymiyye, *Mecmûu fetâvâ İbn Teymiyye*, 29/262.
- İmrânî, Abdullah b. Muhammed. *el-İstismâr ve'l-mütâcere fi eshümi's-şerikâti'lmuhtelita*. Riyad: Künûzü işbilyâ, 2006.
- KAFİF bkz. <https://borsaistanbul.com/files/katilim-finans-ilkeleri-bilgi-formu.pdf>
- Karadâğî, Ali Muhyiddîn. *Hakîbetü'd-duktûr Ali el-Karadâğî*. Beyrut: Vizâretü'l-evkâf ve's-suûni'l-İslâmiyye, 2010.
- Karâfî, Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs. *Envârü'l-burûk fi envâ'i'l-furûk*. b.y. Âlemü'l-kütüb, ts.
- Mecmaü'l-fikhi'l-İslâmî. *Karârâtü ve tavsiyâtü Mecmai'l-fikhi'l-İslâmî*. y.y. 2020.
- Mecmûatü'l-Bereke el-Masrifîyye. *Fetâva'l-hey'eti's-şer'iyye li'l-Bereke*. b.y., t.y.
- Musa Abdülaziz Şehâde-Ali Muhammed Ebû'l-İz, "Muâleceetü'l-îrâdâti'l-muharrame en-nâsia ani'l-musaheme fi's-şerikâti'l-muhtelita", *Buhûsü Nedveti'l-Bereke: 38* (2011), 279-323.
- Mutûî, Muhammed Necib. *Tekmiletü'l-Mecmû*. b.y. Dârü'l-fikr, t.y.
- Nevevî, Ebû Zekerîyya Muhyiddin Yahya. *el-Mecmû şerhü'l-Mühezzeb*. b.y., Dârü'l-fikr, t.y.
- Ömer b. Abdülaziz b. İsa. *eş-Şerikâtü'l-muhtelita dirâse fıkhiyye*. Ömer b. Abdülaziz b. İsa. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Muhammed b. Suud İslam Üniversitesi, 1432/2011.
- Özmen, Mehmet Yuşa. *İslam Hukukunda "Alacak Hakkı" Kavramı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.
- Sâlih b. Mukbil. *el-Eshümü'l-muhtelita fi mîzânî's-şerîa*. y.y. t.y.
- Sermaye Piyasası Kurulu, *Sermaye Piyasası Araçları* (y.y. 2022).
- Süyûtî, Abdurrahman b. Ebû Bekir. *el-Eşbâh ve'n-nezâir*. Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, 1990.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali. *Neylü'l-evtâr*. Mısır: Dârü'l-hadîs, 1993.

- TKBB Danışma Kurulu Kararı: Enflasyona Endeksli Hesaplar (karar: 15, 22.09.2015), <https://tkbbdanismakurulu.org.tr/karar/12>
- TKBB Danışma Kurulu, *Katılım Finans İlkelerine Uygun Faaliyet Gösteren Şirketlerin Pay Senetlerine Ait Mahzurlu Kazançları Arındırmaya İlişkin Uygulama Rehberi*.
- TKBB Danışma Kurulu, *Katılım Finans İlkelerine Uygun Faaliyet Gösteren Şirketlerin Belirlenmesinde Esas Alınacak Rehber*.
- TKBB Danışma Kurulu, *Pay Senedi İhracı ve Alım-Satımı Standardı*.
- Zeynelabidin b. Hayyât. "Hükmü tedevüli eshümi's-şerikâti'l-muhtelita fi dav'i mi'yâri'l-eshümi's-sâdır ani'l-hey'eti's-şer'iyye li-İttihâdi'l-Bunûki't-Teşârükiyyeti't-Türkiyye", *Mecelletü's-şerîa ve'd-dirâsâti-İslâmiyye*, 4/11 (2023).

